

ANNEMARIE SCHIMMEL'İN TASAVVUF ANLAYIŞI VE YUNUS EMRE'YE BAKIŞI*

Sine DEMİRKIVIRAN**

ÖZET

Annemarie Schimmel, şarkiyatçı, ilahiyatçı ve çevirmen kimliğiyle dünyaca tanınan bir Alman yazardı. Schimmel, "derişlik yolunda" ilerleyen bir mutasavvıf olarak Yunus'un şiirlerinin lirik çevirisini Alman edebiyatına kazandırmıştır. Schimmel, çevirilerini sadece bilişsel değil duyuşsal temelde de gerçekleştirebilen ve derin mana dünyasına vakıf bir çevirmendi. Onu sadece Yunus'un çevirmeni olarak görmek yanlış olur; zira kendisi, Yunus'un şiirlerinde teselli bulan ve dünyaya Yunus'un gözünden bakmayı tercih eden bir âlimdi. Schimmel'in "Yunus Emre Seçme Şiirler" isimli eseri, bilginin ve şiirin iç içe geçmiş bir bütünü temsil eden örneklerdendir. Bu eser Schimmel'in yalnızca bir mutasavvıf, çevirmen ve yazar olarak yeteneklerinin değil, Alman okurunu ne kadar önemseyişinin de örnekleridir. Söz konusu eseri değerli kılan nitelikler, Yunus'un şiirlerinin manası korunarak ve biçimi bozulmaksızın lirik çeviri yapılması ve tıpkı Yunus gibi sade bir dil kullanılmasıdır. Alman kültüründen ve Hıristiyanlıktan uzak olan Yunus'un şiirlerinin anlaşılması ve anlamlandırılması Schimmel tarafından esas alınmıştır. Bu nedenle İslami ve tarihi bilgilerin aktarımını da sağlayan Schimmel, "hakiki" tasavvufu Yunus Emre vasıtasıyla Alman okurlarına iletir. Schimmel'in bu yöntemi, Yunus'u Alman okurlara sevdirmenin en somut örneği olarak gösterilebilir. Bu makalede önce tasavvufi şiirlerin Batı genelinde çeviri yoluyla nasıl alınıldığı özetlenecek ardından bu çeviriler arasında Schimmel'in Yunus Emre'nin şiirlerini Almancaya nasıl aktardığı irdelenerek onun çevirilerinin önemi ve farklılığı ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Annemarie Schimmel, Yunus Emre, tasavvuf, alımlama, lirik çeviri.

1. Batı'nın Tasavvufi Şiirleri Alımlaması

Batı'ya oldukça uzak olan tasavvufi şiirlerin yabancı edebiyatta yer alması çeviri yoluyla gerçekleşir. Dolayısıyla eserlerin çevrilmesinde

* Makalenin geliş tarihi: 12.03.2021 / Kabul tarihi: 30.05.2021

** Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Mütercim Tercümanlık Bölümü, sdemirkiviran@marmara.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0003-0474-3146>).

çevirmenlerin İslam'a bakışı, dünya görüşleri ve yetileri oldukça etkilidir. Bu bağlamda, Yunus'un şiirlerinin çevirisinde dünyaca tanınmış şarkiyatçı ve ilahiyatçı Annemarie Schimmel'i çevirmen olarak nelerin özel kıldığını kavrayabilmek için Avrupalıların genel anlamda tasavvufa nasıl baktıklarını özetlemek gerekmektedir.

Tasavvufi şiirlerin yabancı ülkelerde, özellikle de Hristiyan toplumlarda alımlanmasında en büyük rolü çevirmenler ve çevirileri üstlenmiştir. Çeviri süreçlerindeki zorlayıcı husus yalnızca dillerin yapısına ilişkin farklılıklar değildir. Doğu ve Batı toplumları arasındaki din ve kültür farklılıkların yarattığı muazzam uçurumlar, çevirmenin uygun aktarımını zorlaştırmaktadır. Bu farklılıklar sonucunda çeviri süreci bir dönüştürme süreci olarak görülebilir, zira "metinlerin dilsel dönüşümü, yalnızca filolojik bir ilişki değil, kültürel ve sosyal bir ilişki olarak" da betimlenebilir.¹ Nihayetinde çevirmenin hedefi dil temelli bir aktarımla sınırlı değildir; kendisi ayrıca kaynak din ve kültürün öğelerini de erek okurun anlayacağı şekilde aktarmakla yahut diğer bir deyişle dönüştürmekle mükelleftir. Özellikle dinî ve kültürel unsurlar ve buna bağlı olarak tasavvufi semboller kaynak metinden aktarıldığında erek kitlenin düşünce dünyasına ters düşebilir yahut erek kitle, söz konusu sembollerini anlamakta güçlük çekebilir. Din ve kültür odaklı semboller bir diğer dile aktarıldığında erek kitle tarafından anlaşılabilir ve anlamlandırılabilir. Dolayısıyla, çevirmenin okur kitlesine hitap edebilmek için metin içerisinde geçen ve erek kültürde karşılığı olmayan yabancı unsurları çeşitli çeviri yöntemlerine başvurarak aktarması gerekir. Kaynak metinde yer alan yabancı unsurlar yahut bir diğer deyişle "fenomenler", çevirmenler tarafından tespit edilir. Çevirmenin getireceği yoruma bağlı olarak aktaracağı unsur erek kültürün gerçeklik düzeninde yer alıyor ise *anlam çoğalmasına*, eğer yer almıyor ise *anlam daralmasına* yol açacaktır.² Burada "erek kültürün gerçeklik düzeni"yle kastedilen, bir toplumun yapı taşlarını oluşturan tüm öğelerdir. Bir çeviri metninde diller ve kültürler arası mesafe ne kadar çoksa, erek okuyucunun yabancıyı alımlaması yahut yabancı deneyimi gerçekleştirme bir o kadar zor olacaktır. Yabancı deneyimi gerçekleştirmenin çeviri metnindeki

¹ Sevinç Arı, *Çeviri ve Kültürel Semboller*, Değişim Yayınları, İstanbul 2016, 14.

² Fayıka Göktepe, *Yabancı Fenomenolojisi ve Çeviribilimde Yabancılaştırma Sorunsalı*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019, 112.

önemi ise kendinden olmayanın, yani aşına olunmayanın anlaşılmasında ve alımlanmasında büyük bir rol üstlenmesidir.

Çeviribilimci Jiří Levý'nin "Çevirmen kendi zamanının ve toplumunun yazarıdır"³ söyleminden yola çıkarak, okur kitlesinin toplumsal duyarlılıkları ve gerçeklik düzenlerini anlayabilmek için dönemsel bir bakış gerekir. Çevirmenlerin yazar olarak betimlendikleri çerçevede, metinleri erek kültüre uygun bir evirme yani bir dönüştürme söz konusudur. Dönemlerin toplumsal şartları bu noktada önem kazanır.

Almanya'ya dönemsel perspektifle baktığımızda bilhassa 19. yüzyıl göz ardı edilmeyecek bir önem kazanır; zira Doğu dillerine yönelik en yoğun çeviri faaliyetleri bu dönemde gerçekleşmiştir.⁴ Almanlar, "Romantik Dönem" diye adlandırılan bu zaman diliminde "Dünya Edebiyatı"⁵ yaratmak, Alman dilini ve kültürünü zenginleştirmek için çeviri anlayışlarını değiştirmiş ve çeviriye yeni bir bakış açısı getirmişlerdir: "Gerçek çevirmen [...] hakikatte sanatçı olmalı [...]. O şairinin şairi olmalı ve kendi fikirleriyle şairin fikirlerini aynı anda konuşturmalı"^{6,7}; yahut "yabancı bir eser çeviri yoluyla taklit edilmemeli, yeniden yaratılmalı"⁸ gibi fikirler ortaya çıkmış ve çeviriler bu yönde yapılmaya başlanmıştır. Böylece çeviri faaliyetlerini şarkiyatçı filologlardan ziyade Alman edebiyatçıları yürütmüş ve eserlerde geçen yabancı fenomenleri kendi kültürleri dâhilinde yeniden yorumlayarak yeni birer sanat eseri yarattıklarına inanmışlardır. Sonuç itibarıyla mana bağlamında yanlış çeviriler ortaya çıkmış ve eşdeğer çeviri anlayışı ortadan kalkmıştır; çevirilerin erek kitleye hitap ederken yabancı dildeki edebî

³ Jiří Levý, *Die literarische Übersetzung. Theorie einer Kunstgattung*, Athenäum Verlag, Frankfurt am Main 1969, 25.

⁴ Reinhard Tgahrt, *Weltliteratur: die Lust am Übersetzen im Jahrhundert Goethes, eine Ausstellung des Deutschen Literaturarchivs im Schiller-Nationalmuseum Marbach am Neckar*, Deutsche Schillergesellschaft München: in Kommission bei Kösel, Marbach 1982.

⁵ Alman dilinin dünya edebiyat dili olması düşüncesi Johann Wolfgang Goethe'ye ait bir fikirdir.

⁶ Novalis, *Blüthenstaub-Fragmente*, Bölüm 65, 1798, <https://www.textlog.de/23658.html>; 06.03.2021, 65.

⁷ Çeviriler aksi belirmedikçe yazar tarafından yapılmıştır ve S.D. harfleri ile belirtilecektir. "Der wahre Übersetzer [...] muß in der Tat der Künstler selbst sein. [...] Er muß der Dichter des Dichters sein und ihn also nach seiner und des Dichters eigener Idee zugleich reden lassen können."

⁸ Friedrich Schlegel, *Athenäums-Fragmente: und andere Schriften*, Derl. Karl-Maria Guth, Contumax, Berlin 2016, 97.

özelliklerinden koparılmaksızın ne kadar aktarılabildiğine bakılmıştır. Çevirmen bu vesileyle çevirmen olmaktan çıkmış ve yaratıcılığı ile kaynak metnin yazarının yerine geçmiştir.⁹

Tasavvufi şiirlerin çevirisi yahut dönüşümü ve erek okurlar tarafından alımlanması da ekseriyetle 19. yüzyıl civarında gerçekleşmiştir; zira Avrupalı şarkiyatçılar sufizmle ilk kez 1800'ler civarında tanışmış ve sufilere büyük ilgi göstermişlerdir. Fakat sufiler Avrupalılara etrafta dönen, ağlayan ve dans eden dervişler olarak betimlenmiş ve İslamiyet'le alakaları olmadığı izlenimi yaratılmıştır. Batılılar, İslâm tarihinde idam edilen sufilerin olmasını da göz önünde bulundurarak sufiliğin İslamiyet'in şeriat kanunları karşısında bir dikotomi oluşturduğu kanaatine varırlar. Böylece, sufizmin İslamiyet ile ilgili olmaması ve katı olarak görülen şeriat kanunlardan uzak kalması Batılı okurlara cazip gelmiştir. Sufizmin köklerinin İslamiyet'e dayandığı bu nedenle geçmişte göz ardı edilmiştir.¹⁰ Bu göz ardı edilmenin başladığı 19. yüzyılda Batılılar, tasavvufu İslam'ın dogmalarından uzak salt edebi bir tür olarak alımlamışlardır. Bunun temeli, sufizmle bilimsel olarak ilgilenmelerinde yatar. İlk safhadaki araştırma yöntemleri, sufizmin diğer dinsel ve felsefi metinlerle mukayesesiydi. Sufi klasiklerinden yapılan ilk çeviriler neticesinde genel varsayım, sufiliğin Hz. Muhammed (sav)'in öğretilerinden çok farklı bir durum teşkil ettiği yönündeydi. Buna gerekçe olarak sufi metinlerin son derece metafiziksel içeriğine işaret edilmiş ve birçok şarkiyatçı, sufizmi Kur'an ve sünnete değil, Doğu Hıristiyanlık öğretileri ve neoplatonizme daha yakın görmüşlerdir. Bu durum birçok batılı âlimde sempati oluşturmuş¹¹ ve Doğu edebiyatına sanatsal bir yapıt nazarıyla bakılıp tasavvufi şiir İslamiyet ile ilişkilendirilmemiştir:

“Hafız ve Rumi gibi büyük şairlerin yorumlarıyla ilgili bilimsel tartışmalar 19. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Şarap ve aşkla ilgili referanslar gerçek anlamda mı yoksa sembolik anlamda mı anlaşılmalıydı? Bu akademik tartışmanın ötesinde, bu şiir türünün

⁹ Romantik Dönemin çeviri anlayışı ile ilgili bkz. Sine Demirkıvıran, *Friedrich Rückerts Texte im Spannungsfeld der Philologie, Übersetzung und Dichtung. Am Beispiel der Koranübersetzung, der Übertragung der Ghazelen Rumis und der Gedichtsammlung Östliche Rosen*. Logos, Berlin 2020.

¹⁰ Annemarie Schimmel, *Sufismus. Eine Einführung in die islamische Mystik*, C.H. Beck, München 2003, 7.

¹¹ Cüneyd Yıldırım, “Sufismus als Esoterik”, *Zeitschrift für junge Religionswissenschaft*, 2018, 13. <https://journals.openedition.org/zjr/948> (06.03.2021).

alımlaması, daha az tarihsel Sufizm ile ilintilidir; büyük ölçüde, Avrupa-Amerikan toplumunun iç kültürel dinamikleri tarafından belirlenmektedir. [...] Bu, Batıların diğer kültürlerin şiirlerini anlama yetilerine sahip olmadıkları anlamına gelmemektedir. Ancak burada, çeviri eyleminin, metinleri yeni ve beklenmedik şekillerde yeniden tanımlayabilen bir tür yorumlama olduğuna dair bir işaret vardır.”^{12,13}

Çevirisi gerçekleştirilen tasavvufi eserlerin nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde duran Batılılar bu hususta muhtelif yorumlar yapmışlardır. Özellikle bakkantal¹⁴ yahut dünyevi hazza, bedensel zevklere işaret eden motiflerin gerçek anlamında mı yoksa sembolik anlamda mı anlaşılması gerektiği Batılılar arasında tartışılmış ve o dönemde birçoğu dünyevi anlamların kullanılmasını yeğlemiştir. Böylelikle sözcükler tasavvufi anlamlarından sıyrılmış ve maddî anlamlarına bürünmüştür. Carl W. Ernst'in de vurguladığı gibi Avrupalı ve Amerikalıların diğer kültürlerin şiirlerini anlamak istememeleri gibi bir durum söz konusu değildir; tam aksine, anlamak istedikleri gibi yorumlamaları söz konusudur. Çeviri bu çerçevede önemli bir rol üstlenir; zira çeviri eyleminin kendisi de aynı zamanda bir yorumlamadır. Batılılar böylelikle Doğu şiirlerini kendi öz kültür ve dinlerinden uzaklaşmadan alımlayabilme imkanına sahip olurlar. Örneğin şarap sembolünün tasavvufi anlamı batılı okuru için fazla bir şey ifade etmemektedir. Batı okuru ona sembolik anlamıyla yaklaşmaktan da imtina eder. Şarabı maddî anlamıyla idrak etmek ise şiiri alımlamada kolaylık sağladığı gibi kendi dünya görüşlerine, değer yargılarına ve beklentilerine cevap verir. Böylelikle metinlerin batı kültür ve değer yargılarına göre yeniden yorumlanması söz konusu olur. Romantik dönemde çevirmenler eğer akademisyen değiller ise mevcut erek kitlenin beklentilerine ve piyasa şartlarına göre çeviri yapmayı yeğlerlerken, akademisyen olanlar tarihî, dönemsel ve filolojik kriterleri göz önünde bulundurmuştur.¹⁵ Özellikle

¹² Carl W. Ernst, *The Shambhala Guide to Sufism*, Shambhala Publications, Boston 1997, 147-148.

¹³ Çev. S.D.

¹⁴ bacchantisch (alm.)/bacchantal (ing.)= şarap tanrısı Baküs'e ithafen Batı Edebiyatında içki alemini veya içki cümbüşünü konu alan şiirlere verilen sıfat.

¹⁵ Bu duruma örnek olarak 19. yüzyılda yapılan Hâfız çevirileri gösterilebilir. Ünlü Fransız şarkıyazıcı Sylvestre de Sacy Hâfız'ın şiirlerini tasavvufi anlamlarıyla yorumlayıp çevrilmesi gerektiğini savunurken (bkz. Schimmel 1963: 75), Hammer-

Batı'nın yakından tanıdığı Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Hâfız-ı Şîrâzî'de kelime oyunlarından, motif, sembol ve alegorilerden istifade edilerek şiirler kendi öz kültür ve bağlamlarından koparılıp batılı Hıristiyan kontekstine yerleştirilmek suretiyle yeniden yorumlanmıştır. Bu durum Avrupalı okurların alımlamasını etkilemiş ve Schimmel'e göre orada oluşan "gayrimüslim" sufi akımlarını olumsuz etkilemiştir:

"[...] umumi olarak bu sufi hareketini pek beğenmem. Bence biraz sathidir. Mesela bir hanım bana sordu: 'Siz sufi hareketine mensup değilsiniz. Rumi'yi nereden tanıyorsunuz?' demek yeni bir exclusivité başlıyor. Peki îndi kanaatimce Garp'ta mistik cereyanları merak edenler, evvela büyük Hıristiyan mistiklerin eserleri okuyup anlamalı. Sonra isterlerse Farsça, Türkçe ve en iyi Arapça öğrenip sufilerin eserlerini aslından okusunlar. Çünkü bu tercümelemleri okumakla birçok yanlışlara maruz kalırlar. Maalesef bu insanların en büyük kısmı sufi hareketinde asıl tasavvufu değil, güzel ve biraz romantik Şark ruhunu, bir nevi bin bir gece efsaneleri ile tatlı bir ruhaniyet arasında bir karışmayı isterler. Tasavvufun, mistiğin hakiki zâtını bilmezler. Bu katı terk, bu mûtû kable ente mûtû bilseler, galiba tasavvuftan bahis açmazlardı."¹⁶

Schimmel'in bu sözleri Romantik dönemde başlayan çeviri anlayışının çeviriye ve okurlara nasıl bir dönüş yaptığını teyit eder niteliktedir. Tasavvufi şiirlerdeki manaların İslamî bağlamdan koparılıp Hıristiyan toplumların değerlerine göre aktarılması orada yaşayan insanların şiirlerin tasavvufi derinliklere hiçbir surette varamayacaklarını gösterir. Bir diğer ilginç tespit ise Mevlâna'nın Mesnevî'sini Kur'an ve Sünneti gözetmeksizin kendi tekellerine alarak mistik bir akım yarattıklarını düşünmeleridir. Böylece sufilik İslamiyet'ten ayrıştırılmış ve sufilik perdesine bürünmüş yeni bir

Purgstall tam tersini savunmuştur: "[Hâfız'ın] dili ilahi aşkın sırlarını değil sadece zevk ü sefâ öğretilerinden başka bir şey konuşmazdı. Gazellerinde arada bir tasavvufi çizgiler bulunsa da veya saki kitabında mistik esintiler görülse de şiirlerinin tamamı aşka ve şaraba yüksek sesle yapılan bir davet, erotik ve bakkant bir coşkunun en bariz ortaya çıkışından başka bir şey değildir." (çev. S.D.).

Joseph von Hammer-Purgstall, *Geschichte der schönen Redekünste Persiens: mit einer Blüthenlese aus zweihundert persischen Dichtern*, Heubner und Volke Verlag, Wien 1818, 262.

¹⁶ Didem Havlıoğlu ve Sâmiha Uluant, *Sâmiha Ayverdi ve Annemarie Schimmel, Mektuplar 2*, Kubbealtı, İstanbul 2020, 94-95.

“sufilik” ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan sufilik insanların nefslerine hitap ederek kutsallık örtüsüne büründürülmüştür. Çünkü gerçek anlamda tasavvuf “ölmeden evvel ölüünüz” hadisi ile nefsinizi köreltin der; bir ölüünüz nasıl ki dünyevi hayatı yok ise öyle yaşayın manasının hiçbir suretle doğru anlaşılmadığı görülmektedir.

Mevlâna ve Hâfız günümüzde popülerliklerinden bir şey kaybetmemiştir. Lakin Jiří Levý'nin “Çevirmen kendi zamanının ve toplumunun yazarıdır”¹⁷ söylemi tekrar göz önünde bulundurulduğunda, çevirmenlerin küreselleşmenin de etkisiyle artık çok kültürlü oldukları söylenebilir. Ali Newid Mehr özellikle çok-anlamli (Ambiguität) ve çok-işlevli (polyfunktional) olarak tanımlanan Hâfız'ın gazellerini araştıran bilim insanlarını iki gruba ayırır: Doğu kökenli araştırmacılar ve Batı kökenli araştırmacılar. İlk grup Hâfız'ın gazellerini mistik anlamlarıyla irdelerken ikinci grup gazelleri dünyevî anlamlarıyla ele almakta sakınca görmemektedir.¹⁸

2. Yunus Emre'nin Avrupa'da İlk Yankıları

Yunus Emre'yi Avrupa'ya ilk tanıtan Macaristanlı Georg'tur. Georg, 15. yüzyılda Osmanlı topraklarında 20 yıl esir hayatı yaşamış ve bu dönemdeki gözlemlerini, Türklerin dinî hayatlarını, adetlerini, günlük yaşayışlarını Roma'ya döndükten sonra 1480 yılında Latince kaleme aldığı *Türk Risalesi* adlı eserinde anlatmıştır. Bu eserde ayrıca Yunus Emre'den Latinceye aktardığı iki manzume¹⁹ yayınlamıştır (bkz. Klockow 1993; Yağmur 2018, Tekin 1987). Yunus Emre'nin şiirlerini *kutsal deyiş* olarak adlandıran Georg, eserinin sonunda şu ifadeleri kullanır:

¹⁷ Jiří Levý, *Die literarische Übersetzung. Theorie einer Kunstgattung*, 25.

¹⁸ Ali Newid Mehr, “Hafis und die anderen. Ein kurzer Überblick”, Werner Joseph Pich/Max Leonhard (Drl.), *Münchner Beiträge zur Geschichte der islamischen Kunst und Kultur*. Scanege Verlag, München 2012, 254.

¹⁹ I. manzume: Gâfil olma aç gözünge, hâlunga bak öleni gör, Kürelik itme dünyede, yazuklarung dileni gör. [...]

Tâlat Tekin, “Yunus Emre'nin Gotik Harfleriyle iki Manzumesi”, *Erdem*, 3 (8), 367-392, 1987, 371. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/44567/552982> (01.05.2021).

II. manzume: Yanar içüm göyner özüm, ben ölüm(ümi) angıcak, Ölüm endişesi ne hoş, ululara danı(ş)ıcak. [...]

Tâlat Tekin, “Yunus Emre'nin Gotik Harfleriyle iki Manzumesi”, 379.

“Belgelere dayanan açıklamalarım, kuşku duyulması olanaksız bir inanç belgesini, Türk halkının dilinde söylenmiş iki kutsal deyişi ekliyorum.”²⁰

Georg, eserinin sonuna kaydettiği bu cümlede yazdıklarının gerçeğin bir belgesi olduğunu belirtmiş ve gerçeklik ifadesini de Yunus Emre’nin şiirsel dokunuşundan yararlanarak Avrupalı okuyucularına aktarmıştır.

Georg eserinin bazı yerlerinde dervişleri kötülese bile onların bilhassa semazen olanlarından etkilendiğini ifade etmiştir. Onun sema yapan dervişlerden etkilenmesinin nedeni Hristiyan inancına dayanmaktadır, zira Eski Ahit’e göre Hz. Davut da Ahit Sandığı’na çıkıp oynamıştır.^{21, 22} Georg Türklerin din, örf ve adetlerini gözeterek tasavvufi şiirlerine ve ilahilerine alegorik anlamlar yüklediklerini ifade etmiştir. Fakat kendisi bu *deyimlerin* Türk dinini değil daha çok Hristiyanlığı yansıtop teyit ettiğini savunmuştur.²³

Macaristanlı Georg, Yunus Emre’nin ismini *Türk Risalesi*’yle ilk defa Avrupa’da duyurmuş olsa da orada bulunan âlim ve düşünürlerin ilgisini daha çok Türklerin kendisi, yaşantıları ve kültürü çekmiştir. Türk dili Avrupa’da Osmanlı’nın genişlemesiyle beraber önemli bir diplomasi dili olmuş ancak Türk edebiyatı uzun süre göz ardı edilmiştir.

Avrupa’da Yunus’tan bahseden diğer bir isim Avusturyalı ünlü diplomat ve şarkiyatçı Joseph von Hammer-Purgstall’dır. Hammer-Purgstall, “Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi” isimli eserinin ikinci cildinde kısaca Yunus’tan bahsetmiştir. Yunus’un Anadolu’da yaşamış ve Bolulu Tapduk Emre’nin müridi olan mistik hazlara dalmış bir Abdal olduğunu ve şiirlerini doğaçlama söylediğini ifade etmiş, ondan birkaç mısraı tercüme etmiştir.²⁴

²⁰ Onur Bilge Kula, *Batı Edebiyatında Oryantalizm -1*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Genel yayın, 2206), İstanbul 2011, 247.

²¹ Bkz. 2. Samuel 6, 14 (<https://incil.info/kitap/sa2/6;02.03.2021>)

²² Reinhard Klockow, *Georgius de Hungaria. Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum /Traktat über die Sitten, die Lebensverhältnisse und die Arglist der Türken*. Reprint 2015, Böhlau Verlag, (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens, 15), Köln 1993, 282.

²³ Reinhard Klockow, *Georgius de Hungaria. Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum /Traktat über die Sitten, die Lebensverhältnisse und die Arglist der Türken*, 281.

²⁴ Joseph von Hammer-Purgstall, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit mit einer Blüthenlese aus zweytausend zweyhundert Dichtern*. Zweyter Band, Hartleben’s (İkinci Cilt), Pesth 1837a, 533.

Hammer-Purgstall aynı çalışmasının üçüncü cildinde Yunus'u dervişlerin şeyhi olarak tanıtmış, Avusturya Kraliyet Kütüphanesi'nde bulunan bir divan yazması içinde 150 gazeli olduğunu eklemiştir. Hammer-Purgstall, gazellerin içeriğinin salt mistik ve ruhanî olduğunu ifade etmiş ve bir gazelden çeviri örneği vermiştir.²⁵

Hammer-Purgstall, Yunus Emre'ye külliyyatını tamamlamak için kısaca yer vermiş gibi görünmektedir. Yunus'a gerekli ilgiyi göstermemesi birçok noktayla gerekçelendirilebilir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki ilgisizlik doğrudan Yunus'a değil, genel anlamda Türk edebiyatındadır. Hammer-Purgstall da dahil olmak üzere Alman şarkiyatçı ve edebiyatçıları Türk edebiyatını Fars ve Arap edebiyatlarının taklidi olarak görmüşlerdir.²⁶ Bu iddia dönemin önemli sözlüklerinde de yer alınca Türklerin edebî eserlerinin varlığı uzun süre kabul edilmemiş, var olanlar da yetersiz görülmüştür.²⁷ Batı Avrupalı entelektüeller için "Türk Şiiri" kavramı hem geçmişte hem de günümüzde çok bir şey ifade etmediği gibi, kendilerinin bu kavramı tanımadıklarını Annemarie Schimmel de söylemektedir. Schimmel ayrıca Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde 17. yüzyıldan itibaren Fars şiirinin popüler olmasıyla birlikte – özellikle de Goethe'in *Doğu Batı Divanı*'ndan sonra – Hâfız-ı Şîrâzî ve Ömer Hayyam gibi isimlerin ön plana çıktığını vurgular. Oysa 18. ve 19. yüzyıllarda Fars şiirlerini anlama ve yorumlamada Türk şerhlerinden yararlanılmıştır.²⁸ Hammer-Purgstall büyük hayranı

²⁵ Joseph von Hammer-Purgstall, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit mit einer Blüthenlese aus zweytausend zweyhundert Dichtern*. Dritter Band, Hartleben's (Üçüncü Cilt), Pesth 1837b, 431.

²⁶ Türk Edebiyatını Arap ve Fars Edebiyatının taklit olarak görülmesi birçok kaynaktan yer almaktadır. Bu nedenle de Hammer-Purgstall için Arap ve Fars Şiiri (Arabische Poesie/Persische Poesie) vardır ama Türk Şiiri/Osmanlı Şiiri yoktur. Dolayısıyla da yukarıda bahsi geçen eserinde Osmanlı Şiir Sanatından (Osmanische Dichtkunst) bahsetmektedir çünkü Türklerin şiirlerini Arap ve Fars örneklerine göre söylediklerini iddia etmektedir; Joseph von Hammer-Purgstall, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit mit einer Blüthenlese aus zweytausend zweyhundert Dichtern*. Erster Band, Hartleben's (Birinci Cilt), Pesth 1836, 7; Annemarie Schimmel, *Aus dem goldenen Becher. Türkische Gedichte aus sieben Jahrhunderten*, Önel Verlag, Köln 2002b, 7; Sine Demirkıvıran, "Joseph von Hammer-Purgstall als Übersetzer und Vermittler von osmanisch-türkischer Literatur: Am Beispiel der Übersetzung von Bakis Divan.", *Übersetzerforschung I*, Logos, Berlin 2020.

²⁷ Leyla Çoşan, "Alman Dilinde 'Türk' Sözcüğünün Kullanım Alanlarına Geçmişten Günümüze Bir Bakış", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, XXII/189-190.

²⁸ Annemarie Schimmel, *Aus dem goldenen Becher. Türkische Gedichte aus sieben Jahrhunderten*, 7.

olduğu Bâkî'nin "Divan"ını Almancaya çevirmiş²⁹ ancak yaşadığı dönemde Türk edebiyatına alaka olmadığı için bu çeviri kimsenin ilgisini çekememiştir.

Avrupalıların Arap ve Fars edebiyatlarıyla ilgilenmeleri şiirlerinin estetik özelliklerinden de kaynaklanmaktaydı. Dolayısıyla, şiirlerin ritmi, prosodisi, aruzu, kafiye uyumu gibi biçimsel yönlerinin yanı sıra kelime oyunları, alegori, sembol ve motif gibi retorik kaliteleri ön plana çıkmıştır. Lakin asıl önemli husus, Romantik dönemdeki Alman okurlarının Doğu'nun diniyle, yani İslamiyet'in kendisiyle pek ilgilenmemeleridir. İslamiyet'e daha önceki yüzyıllarda olduğu gibi karşıt bir tutum sergilememişler, daha çok dinler arası karşılıklı anlayışa yönelik bir tutum içinde olmuşlar, Doğu'nun şiirleri ve mistik yapıları daha çok ilgilerini çekmiştir. Buna binaen hummalı çeviri çalışmaları yapılmıştır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Hafız-ı Şirazi'nin şiirleri biçimsel özellikleri dikkate alınarak Farsçadan Almancaya çevrilmiştir. Bu iki büyük şair böylelikle 19. yüzyılda Avrupa'da popüler olmayı başarmış, hatta Goethe'nin *Doğu Batı Divanı* için esin kaynağı oluşturmuşlardır.

20. yüzyıla gelindiğinde Türk edebiyatının değerini Alman okurlara aktaran yine Annemarie Schimmel olmuştur. 1952 yılında meslektaşları ile yayımladıkları *Lyrik des Ostens* (Doğu Şiiri) isimli eserde birçok ülkenin şiirlerinin çevirisinin yanı sıra Türk edebiyatından da şiirlere yer vermişlerdir. Schimmel son söz kısmında Türk edebiyatını övmüş, Türk şiirlerinin Arapça ve Farsçanın etkisiyle zenginleştiğini hatta sanat değeri yüksek kelime oyunlarına imkân verdiğini ifade etmiştir.³⁰ Schimmel, Divan Edebiyatı'nın yanı sıra Yunus Emre'nin mistik şiirlerinin önemine değinmiş, Türklerin halk edebiyatlarıyla klasik ölçülerden uzaklaşarak kendilerine özgü bir şiir kavramı yarattıklarını ve bu şiirlerin şark ve garp anlayışından uzak kendilerine özgü müzikalitelere sahip olduğunu övgüyle anlatmıştır.³¹ Böylece Alman edebiyatında belki de ilk defa Türk edebiyatına ve Yunus Emre'nin halk şairliğinin önemine vurgu yapılmıştır.

²⁹ Hammer, Joseph von (1825), *Baki's, des größten türkischen Lyrikers, Diwan. Zum ersten Mahle ganz verdeutscht von Joseph von Hammer*, Wien: C.F. Beck'sche Buchhandlung.

³⁰ Wilhelm Gundert, Annemarie Schimmel ve Walther Schubring, *Lyrik des Ostens*, Carl Hanser Verlag, München 1952, 487.

³¹ Wilhelm Gundert, Annemarie Schimmel ve Walther Schubring, *Lyrik des Ostens*, 487.

3. Annemarie Schimmel'in Türk Kültürüne ve Tasavvufa İlgisi

Annemarie Schimmel bilinen yönü şarkiyatçı, ilahiyatçı ve çevirmen olmasıdır. Bilinmeyen yönü ise bilim dünyasına veri ve bilgi kazandırmaktan ziyade Alman okuruna şark kapılarını açmayı hedeflemesiydi. Amacı Alman okurları kendi kültürlerine çok uzak olan şark dünyasına götürmek, bu deneyimden feyz almalarını ve keyif duymalarını sağlamaktı.³²

Schimmel'in Alman okurlarını Yunus Emre'yle hangi duygu ve düşünceler ile buluşturduğunu anlatabilmek için öncelikle kendisinin Türklerle nasıl ilişkiler içinde bulunduğunu özetlemek gerekir.

Schimmel otobiyografisinde henüz çocuk yaşlarındayken şarka büyük ilgi duyduğunu ve daha o zamanlar birçok şark masalı okuduğunu anlatır. Masallardan birinde "İnsanlar uykudadırlar, öldüklerinde uyanırlar"³³ sözlerini duyduğunda derinden etkilenmiştir; 10 yıl sonra – daha on yedisindeyken – bu sözün Hz. Muhammed (sav)'e ithaf edildiğini ve sufilerin en sevdiği sözlerden biri olduğunu öğrendiğinde farkında olmadan kaderini çizer ve hedefi "mistik bilgeliğin yer aldığı Şark"³⁴ tanımak olur.³⁵

Schimmel 15 yaşında Arap dilini öğrenmek istediğinde ailesinden büyük destek gördüğünü anlatır. "Efendi" lakaplı hocası Dr. Ellenberg, Schimmel'e sadece Arapça değil aynı zamanda İslam ve İslam Tarihi dersleri de verir.³⁶ Liseyi oldukça genç yaşta bitiren Schimmel, 1939 yılında Berlin Üniversitesi'nde Arap Dili, Fars Dili, İslam Sanat Tarihi, İlahiyat ve Türkoloji okur, 1941 yılında henüz 19 yaşında doktorasını tamamlar. Araya giren İkinci Dünya Savaşı'na rağmen şarkiyat ve tasavvuf çalışmalarını sürdürür ve 1946 yılında henüz 23 yaşında iken Marburg Üniversitesi İlahiyat kürsüsünde doçent olarak görev yapmaya başlar.³⁷ Marburg'ta hayatında çok önemli bir

³² Fayika Göktepe, "Annemarie Schimmel: „Die Menschen schlafen, und wenn sie sterben, erwachen sie“ – Das Erwachen einer Übersetzerin für türkische Poesie", *Übersetzerforschung I*, Berlin: Logos Verlag, 2020, 166.

³³ Bu sözler bugün Annemarie Schimmel'in mezar taşında da yazmaktadır.

³⁴ Çev. S.D.

³⁵ Annemarie Schimmel, *Morgenland und Abendland. Mein west-östliches Leben*, C.H. Beck, München 2002a, 16.

³⁶ Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, 20.

³⁷ Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, 60-61.

rol oynayacak ikinci doktorasını yapar ve *İslam'da Mistik Aşk Kavramı*³⁸ isimli tezini hazırlar.³⁹ Doçentliği sırasında ilk doktora öğrencisini Türkoloji alanından mezun eden Schimmel'in, Türk edebiyatına karşı her zaman büyük bir zaafı vardı. Öyle ki, kapsamlı Türkoloji çalışmalarının yanı sıra 1948 yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Nur Baba* eserini Almancaya aktarmıştır.

Marburg Üniversitesi Schimmel'in Türklere ilk defa karşılaştığı yerdir. Tanıştığı Türklerin Schimmel için önemi büyüktür; çünkü onlar sayesinde ileride Sâmîha Ayverdi ile tanışacak ve çok uzun yıllar sürecek bir dostluğun ilk temelleri atılacaktır.⁴⁰ Schimmel Marburg'dan 1954 yılında ayrılır ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi kürsüsünde profesör olarak göreve başlar.

Schimmel seyahat amacıyla 1952 yılında İstanbul'a ilk kez geldiğinde onu bir süredir mektuplaştığı Behçet Necatigil karşılar.⁴¹ İstanbul'da hiç yabancılık çekmez çünkü Yahya Kemal ve Orhan Veli'nin şiirlerinden İstanbul'u öncesinden tanımaktaydı. Schimmel, şiirleri okurken İstanbul sokaklarında dolaştığını; asphalt, kebab ve balık kokularını içine çektiğini, kendini camilerde kaybettiğini ve daha nicesini anlatır.⁴²

Schimmel İstanbul'da sadece şehri tanıma amaçlı gezintiler yapmaz aynı zamanda uzun yıllar sürecek dostluklar edinir. Salı günleri Maçka kahvesine gider İstanbul'un ileri gelen şairlerinin⁴³ sohbetlerini dinler. *İstanbul Dergisi*, *Yeditepe* ve *Hayat* dergilerinde Cemile Kıratlı takma adıyla yazılar kaleme alır.⁴⁴ Yeri geldiğinde *Cemile Abla* veya *Cemile Teyze* olan Schimmel'in Türkçeyi mükemmel kullanması, Türk kültür ve değerlerine ayak uydurması onu âdeta Türk toplumunun bir ferdi yapar:

“Ankara'da yaşadığı dönemde Türk adetlerini büyük bir keyifle uyguluyor. Mesela İbn-i Hafif üzerinde olan çalışması bitince evinde

³⁸ Tezin Almanca adı “Begriff der mystischen Liebe im Islam”.

³⁹ Annemarie Schimmel, *Morgenland und Abendland. Mein west-östliches Leben*, 70-71.

⁴⁰ Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, 70.

⁴¹ Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, 86.

⁴² Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, 85; Annemarie Schimmel, *Aus dem goldenen Becher. Türkische Gedichte aus sieben Jahrhunderten*, 37.

⁴³ Schimmel Maçka Kahvesinde Yaşar Nabi, Salah Birsal, Cahit Külebi, Haldun Taner ve Samim Kocagöz gibi isimlerle karşılaştığını anlatır.

⁴⁴ Annemarie Schimmel, *Morgenland und Abendland. Mein west-östliches Leben*, 87.

bir mevlüt düzenliyor. Kani Karaca gelip Kuran okuyor. Fakat komşularının habersiz ve sık ziyaretlerinden hoşnut olmuyor. Onların boş sohbetlerinden kaçmaya çalışıyor. Hatta onları kovalayabilmek için, ayakkabılarına tuz eklemek gibi Türk adetlerini uygulamayı denediğini şakacı bir dille anlatıyor. Bu orta sınıf kadınlarının boş konuşmaları, kendi kültürlerini bilmemeleri onu rahatsız ediyor. Anadolu'da karşılaştığı kadınlarda bulunduğu içtenlik karşısında bu orta sınıf şehirli kadınların durumunu Türk modernleşmenin âtil tarafları olarak yorumluyor."⁴⁵

Schimmel görüldüğü üzere Türk kültür ve toplumuna tam anlamıyla uyum sağlamış hatta "modernleşen" Türklerin kendi kültürlerini bilmemelerini eleştirmiştir. Schimmel bu anlamda Türkiye'de hiçbir suretle bir yabancı yahut turist gibi yaşamamış, âdeta Türk-gelenek ve göreneklerini yaşatmaya devam etmiştir. Fakat Schimmel'i *Cemile* yapan sadece Türk kültür ve değer yargıları değildi. Schimmel, tasavvufa da gönül vermiş bir insandı. Tasavvufun Schimmel'in hayatındaki yeri, bilimsel bir çalışma alanından ibaret değildi; kendisi özel hayatında da İslam mistiğini benimsemişti. Yazar Sâmiha Ayverdi'yle arkadaşlığı bu hususta etkili olmuştur. İki bayanın hat sanatı, edebiyat ve tasavvufa olan müşterek ilgileri onları birleştirmiş ve çoğunlukla uzaktan da olsa beraberce manevi bir dünya paylaşmışlardır. Bu dostluk özellikle 40 yıl süren mektuplaşmalar ile bir abla kardeş ilişkisine dönüşmüştür.⁴⁶ Ayverdi'nin Schimmel üzerindeki etkisi, Schimmel Ayverdi'nin de müridi olduğu Rufailik tarikatının sohbet ve tasavvuf derslerine katılması ve İstanbul'un Sufi cemiyetine dahil olabilmesi açısından da önemli olmuştur.⁴⁷

Schimmel tasavvufi ilgilerini Ayverdi'nin vesilesiyle derinleştirme imkânı bulmuş Sufi cemaatinden etkilenerek o da derviş olma yoluna girmiştir. Schimmel, Ayverdi'ye yazdığı bir mektupta derin duygu ve düşüncelerini ifade eder:

⁴⁵ Didem Havloğlu ve Sâmiha Uluant, *Sâmiha Ayverdi ve Annemarie Schimmel, Mektuplar 2*, 27.

⁴⁶ Schimmel ile Ayverdi'nin dostluğu 1953 yılında başlamış ve Ayverdi'nin 1993 yılında vefatına kadar sürmüştür.

⁴⁷ Annemarie Schimmel, *Morgenland und Abendland. Mein west-östliches Leben*, 95.

„[...] Çalışırım, birkaç lisanla uğraşırım, biraz şiir yazarım. Fakat her gün yine kendi noksanlarımı, zayıflığımı görüyorum. Yalnız biraz riyâzet ve bu da kâfi derecede değil. ‘Terk’ denilen hâle ermeye çalışıyorum. Her dakika Allah’ın verdiklerini yine onun ellerine vermeye hazır olmak. Hz. İsa ne kadar güzel buyurur: ‘Önce Allah’ın melekûtunu ve salahını arayın ve bütün bu şeyler size artıracaktır.’⁴⁸ Bizce Allah’ın melekûtu gelecek bir şey değil. Bizde yaşayan bir hakikat sayılır. Ah Sâmiyacığım, Allah bizi bu hakikatten mahrum etmesin.”⁴⁹

Schimmel’in bu sözleri İslam tasavvufunda ve özellikle Yunus’un Divanun’da yer alan Dört Kapı süjesini anımsatmaktadır. Anlaşıldığı üzere Schimmel derviş olma yolunda ilerlemek için kendini sorgular, nedamet duyar.⁵⁰ Schimmel, İncil’den bir alıntı yapsa da sanki bir nefis terbiyesi içerisindeymiş izlenimi verir. Allah’ın melekûtunun kendiliğinden geleceğine inanmaz zira varlığı önceden kabul edilmiş bir âlemdir. Schimmel terk ehli olmaya çalışmakla beraber hakikate ulaşmanın amel ve irfan ile olacağını bilmektedir; melekût varlığını hakikatten sayan Schimmel adeta Yunus’a atıf yapar gibi;

Ne dünyâ âhîret ne Kâf u ne Kâf

Bular katre deryâ melekûtun var (48/7)⁵¹ der.

Schimmel Ankara’da Üniversiteye atandığı sıralar tasavvufun derin mana âlemine daldığı ve nefis terbiyesine devam ettiği görülmektedir. Schimmel, Sâmiha Ablasına yazdığı bir diğer mektupta tasavvufi ilerlemesini şu sözler ile dile getirir:

“Ben burada [Ankara] inşallah mutasavvıfâne bir hayat sürmeye muvaffak olacağım. Bir şeyi günden güne daha iyi öğreniyorum:

⁴⁸ Schimmel burada İncil’den Matta 6, 33 alıntılar.

⁴⁹ Didem Havlıoğlu ve Sâmiha Uluant, *Sâmiha Ayverdi ve Annemarie Schimmel, Mektuplar 2*, 85-86.

⁵⁰ Schimmel’in bu hali Ayverdi’ye yazdığı bir diğer mektupta daha da vurgulanır: „Maalesef mükemmel bir derviş değilim. Bazen çok sert hükümler veriyorum, bazen kıskanıyorum, bazen ... Ah Sâmiha ablacığım ne zaman istediğiniz gibi mütevâzî, merhametli, şefkatli olacağım?“ ((Havlıoğlu/Uluant 2020: 46)

⁵¹ Mustafa Tatcı, *Yunus Emre Dîvanı*, H Yayınları, İstanbul 2020. Yunus’un şiirlerinden verilen örnekler aksi belirtmedikçe bu kaynaktan alıntılanmıştır; metinde parantez içerisinde şiir ve beyit numarası verilmiştir.

İnsan kendi isteklerinden tamamen vazgeçmeli. Bir arzu, bir insanı terk ettim mi, onu daha derin bir mânâda bulmuş olurum. Bir insanı yâhut bir şeyi kendim için almak istedim mi, ona temellük etmek arzusunda bulundum mu, onu kaybetmiş olurum. Belki hayatta en mühim prensip budur. Fakr budur, terk budur, tevekkül de aşktadır.⁵²

Schimmel'in Yunus'un görüşlerine ne kadar yakın olduğu bu ifadelerde de görülmektedir. Bilindiği üzere, "terk" olgusu Yunus Emre'nin de maneviyatında önemli bir yer alır. "Yunus'un 'Terk'i masivayı, nefsi, dünyayı ve maddi olan her şeyi terk edip uzaklaşmaktır. Hayatın derin manasını Tanrı'ya ulaşmakla bulur. Bunun için bütün maddi âlemi hiçe sayar".⁵³ Schimmel de "terk" olgusunu en önemli prensip olarak görür ve nefsinin dünyalık arzularından arındırmaya çalışır. Böylece manevi yolculuğunda aşka ulaşmayı hedefler. O da Yunus'un yolunda ilerlemeye ve Yunus gibi ilahi sırra erişmeye çabalar.

Schimmel sadece Yunus Emre'nin yolundan gitmekle kalmaz; zor dönemlerinde Yunus Emre Divanı'nı okur ve dediğine göre onda "[T]ekrar büyük teselli bulur".⁵⁴ Aynı şekilde Ayverdi de sıkıntılarını gidermek için Schimmel'i yine Yunus'un mısralarıyla teselli eder: "Derviş bağı taşı olur, koyundan yavaş olur".⁵⁵

4. Schimmel'in Yunus Emresi

*"Ben [...] Yunusum, Yunus
benim içimden kıpırdıyor,
ben onu söylüyorum".⁵⁶*

⁵² Didem Havlıoğlu ve Sâmîha Uluant, *Sâmîha Ayverdi ve Annemarie Schimmel, Mektuplar 2*, 102-103.

⁵³ Mehmet Surur Çelepi, "Türk Mistisizm Geleneğinde Yunus Emre'nin Sırra Ermesi", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Güz, C. 17, XXXVIII/125.

⁵⁴ Didem Havlıoğlu ve Sâmîha Uluant, *Sâmîha Ayverdi ve Annemarie Schimmel, Mektuplar 2*, 42.

⁵⁵ Didem Havlıoğlu ve Sâmîha Uluant, *Sâmîha Ayverdi ve Annemarie Schimmel, Mektuplar 2*, 139.

⁵⁶ Schimmel'in bu sözlerini yakın dostu Mehmet Önder aktarmaktadır. Mehmet Önder, "Tanıdıklarının Gözüyle Annemarie Schimmel", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* IV/11, 2003, 561-576.

Annemarie Schimmel'in Yunus Emre'yi Türk edebiyatında en sevdiği şair olarak tanıtması⁵⁷, kendisini Yunus ile özdeşleştirilmesi, şüphesiz mutasavvıf olması ile ilintilidir. Yunus, Schimmel için yol gösteren örnek kişilik, onun manevi yolculuğunda duygu ve düşüncelerine tercüman olan bir şairdir. Ortak noktaları ise ilahî aşk arayışı olarak tanımlanabilir.

Schimmel birçok eserinde Yunus Emre'ye yer vermiş ve onu Anadolu'nun ilk büyük şairi olarak Alman okuruna tanıtmıştır.^{58,59} *Yunus Emre – Seçme Şiirler* (1991) isimli antolojik çalışmasında, Yunus'un şiirlerinin insanoğlunun hayat yolunda karşılaştığı farklı evreleri anlaşılır bir dille ifade ettiğini ve her okurun yahut dinleyicinin bu şiirlerde kendine dokunacak bir şeyler bulabileceğini söyler. Yunus'un şiirlerinin konusunu kısaca hasret, yalnızlık, ölüm korkusu ve ilahî aşk olarak tanımlar.⁶⁰ Schimmel bu antolojide Alman okurlarına tarihi bilgiler ve artalan bilgileri vererek onları bir nevi okumaya hazırlar; dikkat çeken unsur ise Schimmel'in anlatım tarzıdır zira Yunus'u anlatırken onun ne kadar derinden etkilendiği anlaşılmaktadır; şöyle ki Schimmel, Yunus'un da birçok Sufi gibi Hz. Muhammed'in (sav) şefaatinin umduğunu ancak onun cennetin, şatoların ve hurilerin sadece birer işaretten ibaret olduğunu düşündüğünü söyler; Yunus'un umudu cennette her şeyin ve herkesin övdüğü Allah'a kavuşabilmektir. Schimmel, Yunus'un bu sırrının imasını *Şol Cennet'in İrmakları* isimli şiirinde yaptığını ve bu şiirin Allah'a yönelişi ifade eden en güzel şiir olduğunu vurgular.⁶¹ Schimmel böylece Yunus'u sathi bir şekilde tanıtmaz ve kendisinin de Yunus'un mana âlemine daldığını gösterir. Yunus'un şiirleri Schimmel için manevi yolculuğunun yol arkadaşlarıdır zira bu şiirler Schimmel'in bulunduğu ruhani durumunun birer ifade şeklidir; öyle ki kendinin de içinde bulunduğu

⁵⁷ Annemarie Schimmel, *Wanderungen mit Yunus Emre*, Önel Verlag, Köln 1989, 5.

⁵⁸ Schimmel, Mevlana'nın oğlu Sultan Veled'in Türk Dilinde şiirler yazan ilk şair olduğunu söylese de, asıl Türk Şiirinin başlangıcı Yunus Emre'nin yaptığını vurgular (bkz. Schimmel 2002b: 8).

⁵⁹ Annemarie Schimmel, *Morgenland und Abendland. Mein west-östliches Leben*, 8.

⁶⁰ Annemarie Schimmel, *Aus dem goldenen Becher. Türkische Gedichte aus sieben Jahrhunderten*, 8; Annemarie Schimmel, *Ausgewählte Gedichte von Yunus Emre (Yunus Emre'den Seçme Şiirler)*, Önel Verlag, Köln 1991, 8.

⁶¹ Annemarie Schimmel, *Ausgewählte Gedichte von Yunus Emre (Yunus Emre'den Seçme Şiirler)*, 12-13.

nefs terbiyesi mertebelerinin Yunus'un şiirlerinde bulunabileceğini ifade eder.⁶²

Yunus Emre'nin şiirlerini halk dilinde yazması Schimmel'e göre Türk diline büyük hizmet etmiş, Türkçenin edebi bir dil olmasını sağlamış⁶³ ve birçok Hint Müslüman şaire kendi dillerinde şiirler yazmak için örnek olmuştur.⁶⁴ Yunus'un geniş kitlelere ulaşmasına neden olarak ise kullandığı basit mısralar ve anlaşılır sözcükler gösterilebilir. Ancak Schimmel şunun da altını çizer; hasret, ölüm korkusu veya ahirette Allah'ın cemalini görme umudu gibi konular Yunus'un öncesinde ve sonrasında pek çok şair tarafından ele alınmışsa da bunlardan hiçbiri şiirlerini Yunus kadar dokunaklı ve etkileyici bir basitlikle yazamamıştır.⁶⁵ Schimmel'e göre Yunus'un şiirlerinin güzelliğini doğru anlayabilmek için gezgin dervişin Anadolu'nun sonsuzluğunda nasıl dolaştığını düşünmek gerekir. Yunus, onu ilahî aşkın yoluna sevk edecek şeyhini ararken gezgin olmanın acısını da tatlısını da yaşayacak, yolda karşılaşacağı her olayı bir işaret sayacaktı⁶⁶:

*Ben toprak oldum yoluna sen aşuru gözedürsin
Şu karşıma göğüs gerüp taş bağırlu tağlar mısın⁶⁷ (270/4)*

Kendini bir derviş olarak tanımlayan Schimmel de Anadolu'yu gezerken Yunus gibi çevreyi izleyecek ve gördüklerinden ilahî manalar çıkarmaya çalışacaktı. Tanrı'ya olan aşkı ve arayışı Yunus'un sözlerinde anlam ve derinlik kazanacaktı. Burada yetilerinin yanı sıra bulunduğu ruhani dünya da Yunus'un şiirlerini alımlamasında ve böylece çevirilerin Alman okuru

⁶² Annemarie Schimmel, *Mystische Dimensionen des Islam. Die Geschichte des Sufismus*, Diederichs, München 1992, 468.

⁶³ Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, 59.

⁶⁴ Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, 558.

⁶⁵ Annemarie Schimmel, *Aus dem goldenen Becher. Türkische Gedichte aus sieben Jahrhunderten*, Önel Verlag, Köln 2002b, 8.

⁶⁶ Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, 9.

⁶⁷ Schimmel'in çevirisi:

Ich ward Staub auf deinem Weg;
Du wiesest ganz von drüben hin –
Bist du der Berg mit Steinenbrust,
der sich mir streng entgegenstellt?

tarafından alımlanmasında etkilidir. Schimmel'in, Yunus'un şiirlerinin nasıl anlaşılması gerektiğini anlatan sözleri bunu teyit eder niteliktedir:

"[Yunus'un] hasret dolu şiirlerini anlamanın en iyi yolu Anadolu'ya seyahat edip oraları dolaşmak ve tüm doğanın onun mısralarına nasıl fon oluşturduğunu yaşamak gerekir. Eskiden Ankara'dan çıkıp Doğu'ya veya Kuzeydoğu'ya seyahat ettiğimde Yunus Emre'nün mısraları kalbimden seslenirdi:

Taşdun yine deli gönül sular gibi çağlar mısın

Akdun yine kanlı yaşum yollarımı bağlar mısın

[...] ⁶⁸ (270/1)

Çünkü o [Yunus] biliyordu tüm doğanın sessiz diliyle, sonsuz Sevgili olana Allah'a hasretini ifade ettiğini ve her taşın, her bitkinin Yaratana methiyeler söylediğini. Ve onun bu duyguları en güzel şiirleri doğurdu. Yunus, dolabın [su çarkının] gıcırdamasını ağacın sonsuz hasretinin ifadesi olarak yorumlar; ağaç yerleşik olduğu ormandan ayrılmış ve öz vatanına dönmek için inler – tıpkı Mevlana'nın ney yorumladığı gibi [...]" ^{69, 70}

Görüldüğü üzere, Yunus Emre Schimmel için sadece bilimsel anlamda şiirlerinin incelenmesi ve Alman edebiyatına aktarılması gereken bir şair değildir. Kendisi, bir bilim kadını olarak tasavvufta geçen metaforlarla ve bunların anlamlarına şüphesiz vakıftı ama o metaforların anlamıyla yetinmezdi. Bunların hepsi, Schimmel'in ilahi aşk arayışında soyut his ve düşüncelerin birer tercümanıydı. Schimmel âdeta Yunus'un şiirlerinde kendini kaybedebilen bir kâmil ve mutasavvıf olarak karşımıza çıkar. Bu şiirler Schimmel'i ruhani bir yolculuğa çıkarır ve onları Almancaya aktarırken, çevirmenden öte bir kimliğe bürünür; zira ruh aleminin ve

⁶⁸ Schimmel'in çevirisi:

Brausest du wieder, irres Herz,
Und sprudelst wie die Wasser hell?
Fließt wieder, blut'ge Träne, du,
Daß du mir meinen Weg verstellst?

[...]

⁶⁹ Çev. S.D.

⁷⁰ Annemarie Schimmel, *Ausgewählte Gedichte von Yunus Emre (Yunus Emre'den Seçme Şiirler)*, 8-9.

dünyaya bakışının Yunus Emre'ninki gibi olmasını arzular, onunla özdeşleşmeye çalışır.

Schimmel Yunus Emre ile ilgili iki eseri⁷¹ haricinde de birçok çalışmasında Yunus'a yer vermiştir.⁷² Her ne kadar değindiği sufi ve şair sayısı çok olsa da dikkat çeken unsur Yunus'a yer verdiğinde muhakkak ondan birkaç mısra alıntılmasıdır. Schimmel'in Yunus'un şiirlerinden etkilenmesinin ve alıntılmasının sebepleri, şiirlerinin derinliğinin yanı sıra ahenk ve ses özellikleridir. Schimmel, Yunus'un Arap Fars şiir sanatını kısmen kullandığını ifade etse de çoğu şiirlerinde Türk halk veznini, hece ölçüsünü kullandığını vurgular.⁷³ Yunusun şiirlerini ahenk ve kafiye uyumunu nedeniyle halk müziğine benzeten Schimmel için derviş Yunus, ilahilerini dinlettiren bir ozandır.⁷⁴

Yunus Emre'nin şiirlerindeki mana ve ahengi Schimmel şu şekilde tasvir eder:

“Karla kaplı dağ tıpkı yolunu kesen bir haydut gibi karşısında durmaktaydı ve bulut gezgin dervişe üzümlere merhametinden ağlamaktaydı:

Karlu tagların başında salkım salkım olan bulut

*Saçun çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın (270/6)*⁷⁵

⁷¹ Annemarie Schimmel, *Wanderungen mit Yunus Emre*, Köln 1991, Önel Verlag; Annemarie Schimmel, *Ausgewählte Gedichte von Yunus Emre (Yunus Emre'den Seçme Şiirler)*, Köln 1991, Önel Verlag.

⁷² Örneğin Schimmel 2002a, Schimmel 2002b, Schimmel 2003; Schimmel 1992; Schimmel 1952. Bu eserler Schimmel'in otobiyografisi (2002a) ve diğer kapsamlı araştırmalar ve antolojilerdir. Buna rağmen Yunus'a geniş yer vermiş ve muhakkak birkaç mısraı kendi çevirisinde alıntılmıştır.

⁷³ Annemarie Schimmel, *Aus dem goldenen Becher. Türkische Gedichte aus sieben Jahrhunderten*, 8.

⁷⁴ Annemarie Schimmel, “Yunus Emre”, *Numen*, Vol. 8, 1961, 13.

⁷⁵ Schimmel'in çevirisi:

Am Haupt der Berge voller Schnee,
O Wolke, trauben-, traubenschwer:
Dein Haar dir lösend, weinst du um mich,
Wenn Trän' um Träne tropfend fällt?

Bu masum ve hasretliği ifade eden soru hemen hemen tüm sözcüklerde kullanılan kalın ünlülerin ahengiyle çok daha etkileyici!"^{76, 77}

Görüldüğü üzere Schimmel şiiri sadece hece veznine uyarlanan bir yapı olarak görmez ayrıca Yunus'un ses estetiğine vermiş olduğu önemi vurgular; öyle ki asonanslar müzikaliteyi arttırmakla kalmaz aynı zamanda şiirin içeriğine göre bir ortam hazırlamaktadır; kullanılan ünlü ve ünsüz harfler akustik uyarıcılar olarak nitelendirildiğinde okuyucu şiir içerisinde baskın olan havayı algılamaktadır. Örneğin yukarıda verilen ilk mısırada (*Karlu tagların başında salkım salkım olan bulut*) Schimmel'in de ifade ettiği gibi kalın sesli harfler hâkimdir; buna velar ünsüz (artdamaksıl ünsüz) /k/ ve /g/ sesleri de eklendiğinde *ses sembolizmi*⁷⁸ kapsamında okuyucuda öfke ve tehdit gibi olumsuz çağrışımlar yapmaktadır.⁷⁹ Böylece Yunus *karla kaplı dağların başında salkım salkım olan bulutları* tasvir ederken Schimmel o dağları dervişin yolunu kesen bir hayduta benzetmiştir çünkü mısran içinde geçen sesler bilgi taşıyıcılığı yapmış ve tehditkâr bir etki yaratmıştır.

Sonuç itibariyle sözcüklerin manaları ses birimleriyle ilişkilendirilerek şiirin okuyucu veya dinleyici üzerinde etkisi artırılmıştır ve dolayısıyla Yunus'un şiirleri duygusal çağrışımlar yapmakla kalmaz şiirin ritmiği okuyucu ve dinleyenleri bir düşünce dünyasının içine çekmektedir, tıpkı Schimmel'i çektiği gibi. Schimmel yine birçok eserinde Yunus'un şiirlerinin müzikalitesini algılayabilmek ve şiirin mana ve ses bakımından ne kadar etkili olduğunu tasavvur etmek için Adnan Saygun'un *Yunus Emre Oratoryosunun* muhakkak dinlemesi gerektiğini vurgular⁸⁰ çünkü dinleyicilerin o müziğin etkisinden kurtulamayacağından emindir, özellikle

⁷⁶ Çev. S.D.

⁷⁷ Annemarie Schimmel, *Aus dem goldenen Becher. Türkische Gedichte aus sieben Jahrhunderten*, 9.

⁷⁸ bkz Hilke Elsen, "Lautsymbolik in lyrischen Texten – Grenzen und Möglichkeiten", *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, 47, 2017, (https://epub.ub.uni-muenchen.de/70410/1/Elsen_Lautsymbolik%20lyrische%20Texte.pdf); 10.03.2021.

"Ses sembolizmi, morfolojik düzeyden önce, ses düzeyinin bilgi taşıyıcısı olduğu anlamına gelir. Sadece ses birimleri değil, aynı zamanda fonetik özellikler, tonlar, ses grupları, heceler, daha karmaşık ses yapıları veya prozodik kalıplar ve daha büyük konuşmacı grupları için belirli ilişkilendirme komplekslerine neden olabilir ve daha sonra anlamın yönleriyle ilişkilendirilebilir." Çev. S.D.

⁷⁹ Dipnot 75'te da görüleceği üzere Schimmel Almancaya aktarımda da kalın harfler kullanmıştır.

⁸⁰ Bkz. Annemarie Schimmel 1961: 12; 1989: 7; 1991: 15; 1992: 464.

de koronun *basso ostinato* olarak *aşkın ver-şevkin ver* nakaratının tekrarını yaptığında.⁸¹

Yukarıda Schimmel'in hayatında Yunus Emre'nin önemi ve yeri izah edilmiştir. Verilen bu bilgiler, Mustafa Tatcı'nın *TDV İslâm Ansiklopedisi'*de Yunus'un düşünceleri ile ilgili verdiği bilgiler ile karşılaştırıldığında Yunus'un Schimmel için neden bu kadar ayrıcalıklı olduğu daha iyi anlaşılacaktır:

“Yûnus tasavvufî düşünceyi derinden kavrayıp yaşamış, ilâhilerinde samimiyeti, heyecan ve aşkıyla derinlikli, akıcı bir üslûba ulaşmış, bütün insanlığı ilâhî aşka, kardeşliğe, merhamet ve şefkate davet etmiş, insan olmanın, kendini bilmenin, Cenâb-ı Hakk'a ulaşmanın şartlarını ve yollarını anlatmıştır. Onu panteist, mistik veya hümanist kabul etmek yahut bu düşüncelerin temsilcilerine yakın görmek isabetli değildir. Her şeyden önce Yûnus'un tasavvuf anlayışı Kur'an ve Sünnet'e, kendisinden önce yaşayan mutasavvıfların düşüncelerine ve tecrübelerine dayanır. Gerçekte Yûnus'un sevgi temeli üzerine kurulu düşünce dünyası insanı sevme noktasında kalmayıp Allah sevgisine uzanır. Ondaki sevgi kademe kademe zerreden küreye bütün varlığı içine alan ilâhî bir sevgiye dönüşür. Şiirlerinde çevresinden, tabiattan, insanî değerlerden bazı örnekler verse de Yûnus hiçbir zaman maddî unsurları amaç edinmemiştir. Her şeyin özünde mevcut mutlak varlık olunca varlıklara ve insana verilen değer de Allah için olmaktadır. Onun tarif ettiği insan Hz. Peygamber'in şahsında temsil edilen 'insân-ı kâmil'dir (er kişi). Bu insan yaratılış gayesi olan ilâhî ahlâka ulaşmış, üstün özelliklerle donanmıştır. Yûnus'a göre ahlâk insana yakışmayan davranışları terkedip ilâhî yaratılıştaki asla (fitrat-ı asliyye) yönelmektir. Ahlâkî olmayan davranışlar Yûnus'un dilinde hayvanî nefse ait 'yaramaz' kelimesiyle ifade edilir. Yaramaz davranışların yararlı hale dönüştürülmesi insân-ı kâmil olmanın esasıdır. Kâmil insan aşk ile Allah'a ulaşmış, ilâhî ahlâkla ahlâklanmıştır”.^{82, 83}

Tatcı'nın Yunus Emre ile ilgili verdiği bilgiler doğrultusunda Schimmel'in yaşantı, davranış, tutum ve intisaplarıyla paralellikler

⁸¹ Annemarie Schimmel, *Mystische Dimensionen des Islam. Die Geschichte des Sufismus*, 464.

⁸² Mustafa Tatcı, „Yûnus Emre“, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2013, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yunus-emre> (20.03.2021).

⁸³ Kalın yazım yazarın (S.D.) kendi işaretlemesidir

görüldüğü söylenebilir. Schimmel de tasavvufi düşünceleri derinden kavramaya çalışan ve derviş olmak isteyen biri olarak karşımıza çıkar. Bu derin kavrayış Schimmel'in birçok Avrupalının düşüncelerinin aksine genel anlamda tasavvufu "panteist, mistik veya hümanist" kabul etmemesinden veya "bu düşüncelerin temsilcilerine yakın" görmemesinden anlaşılabilir. Daha önce de vurgulandığı gibi Schimmel Avrupalıların "asıl tasavvufu değil, güzel ve biraz romantik Şark ruhunu bir nevi binbir gece efsaneleri ile tatlı bir ruhaniyet" olarak algıladıklarını ve "mistiğin hakiki zâtını" bilmediklerinin altını çizmiştir.⁸⁴ Bununla da kalmaz Schimmel her çalışmasında tasavvufun köklerinin Kur'an ve Sünnette dayandığını⁸⁵ aksisinin kabul edilemeyeceğini⁸⁶ uzun uzun açıklamaktadır. *İslamın Mistik Boyutları* isimli kitabında ise Schimmel Yunus Emre'nin de diğer sufi şairler gibi inancının sıkıca Kur'an'a bağlı olduğunu vurgular.⁸⁷ Ayrıca Yunus'un Peygamber'e olan tutkusunu ve şiirlerindeki önemini diğer modern yorumcuları tenkit ederek altını çizmektedir.^{88, 89}

Yunus'un ilahilerindeki samimiyeti, heyecanı ve ilahi aşka duyduğu derinliği Schimmel sadece üslubunda ve derin manalarda bulmamış aynı zamanda şiirlerinin ritim ve ahengine de vurgu yaparak ses özelliklerinin de bu aşktaki etkisinin altını çizmiştir. Dervişlik yolunda ilerlemek isteyen Schimmel, Yunus'un şiirlerinde "Cenâb-ı Hakk'a ulaşmanın şartlarını ve yollarını" aramıştır; öyle ki Samiha Ayverdi'ye yazdığı mektuplardan da

⁸⁴ Didem Havlıoğlu ve Sâmiha Uluant, *Sâmiha Ayverdi ve Annemarie Schimmel, Mektuplar 2*, 94-95.

⁸⁵ Annemarie Schimmel, *Morgenland und Abendland. Mein west-östliches Leben; Annemarie Schimmel, Mystische Dimensionen des Islam. Die Geschichte des Sufismus.*

⁸⁶ Annemarie Schimmel, *Sufismus. Eine Einführung in die islamische Mystik*, 6.

⁸⁷ Annemarie Schimmel, *Mystische Dimensionen des Islam. Die Geschichte des Sufismus*, 467.

⁸⁸ Bkz. Annemarie Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, çev. Ergun Kocabıyık, İstanbul: Alfa Basım, s. 436: "Mutasavvif arkadaşları gibi Yunus da Peygamber'i tutkuyla sevenlerdendi ve onu, ehl-i sünnet olmayan 'Türk milli dindarlığın' temsilcisi olarak görmeye eğilimli olan Yunus şiirlerinin modern Türk yorumcuları, onun tasavvufi yaklaşımının İslam geleneğine nasıl derinden bağlı olduğunu unuttuyorlar. Peygamber şefaattir, yaratılışın nedenidir; adı, kendi gibi güzeldir:

Arı kovana girer

Binbir salâvat verir.

Yunus'un şiiri farklı tasavvufi mertebeleri yansıtır."

⁸⁹ Annemarie Schimmel, *Mystische Dimensionen des Islam. Die Geschichte des Sufismus*, 468.

anlaşıldığı üzere “terk ehli” olmaya çalışmış ve insanlarla olan ilişkilerini sürekli olarak sorgulamıştır; davranışlarından memnun olmayan Schimmel “mütevâzı, merhametli, şefkatli” olma arzusundadır⁹⁰ ki Yunus gibi “sevgi temeli üzerine kurulu düşünce dünyası insanı sevme noktasında kalmayıp Allah sevgisine” uzanabilsin. “Fakr budur, terk budur, tevekkül de aşktadır”⁹¹ diyen Schimmel “insana yakışmayan davranışları terkedip ilâhî yaratılıştaki asla (fıtrat-ı asliyye)” yönelmek istemektedir; Schimmel „Maalesef mükemmel bir derviş değilim. Bazen çok sert hükümler veriyorum, bazen kısıkanıyorum, bazen ...” diyerek korkusunu dile getirmektedir çünkü ahlâkî olmayan davranışlarından vazgeçemeyip Yunus’un hayvanî nefse ait ‘yaramaz’ davranışlar olarak tabir ettiği davranışlar sergilemek istememektedir. “Fakr budur, terk budur” diyerek aynı zamanda tıpkı Yunus gibi “maddî unsurları amaç” edinmemeye çalışmıştır zira Schimmel için “tevekkül aşktadır”; bunun için ise “insân-ı kâmil” olmaya çalışan Schimmel aşk ile Allah’a ulaşmak, ilâhî ahlâkla ahlâklandırılmak ister. Kendini Yunus’un şiirlerinde kaybedebilen Schimmel alıntıladığı şiirlerde tabiat, çevre ve insani değerlerin önemini vurgularken bunların aşk arayışının birer parçası olduğunu savunur.

Schimmel’in “Ben Yunusum, Yunus benim içimden kıpırdıyor, ben onu söylüyorum” ifadesi böylece onun ilahi aşk arayışında Yunus’u kendine kılavuz etmesinin ve onunla tamamen özdeşleşip *Derviş Schimmel*’in ifadesidir.

5. Schimmel’in Yunus Emre Çevirileri

Annemarie Schimmel’in tasavvufa ilgisi ve çeviri konusunda yetenekleri büyük dikkat çekmiş, kendisiyle sohbeti olan Gölpinarlı “Hayret ediyorum,” demişti: “Nasıl kavramış bu işleri, yani sadece bir Türk olmak, Türkçeyi bilmek yetmez, İslam’ı bu kadar derinden tetkik etmek hele de tasavvufun bu kadar özüne girebilmek çok büyük hüner”.⁹² Schimmel’in şark âlimliği, Türk diline hâkimiyeti ve sufiliği sadece ilmî çalışmalarına değil Türkçeden

⁹⁰ Didem Havlıoğlu ve Sâmiha Uluant, *Sâmiha Ayverdi ve Annemarie Schimmel, Mektuplar 2*, 46.

⁹¹ Didem Havlıoğlu ve Sâmiha Uluant, *a.g.e.*, 103.

⁹² Mehmet Hatiboğlu, “Tanıdıklarının Gözüyle Annemarie Schimmel”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* IV/XI, 575.

Almancaya yaptığı çevirilere de yansımıştır. Schimmel'in birçok noktada diğer Alman şarkiyatçılardan farklı bir statüde değerlendirilmesi gerektiği aşikârdır.

Schimmel'in Yunus Emre şiirlerinin çevirisinden bahsederken salt çevirmen kimliğinden yola çıkmak doğru olmayacaktır. Mezkûr paragraflarda tespiti yapılan unsurlar da göz önüne alındığında, çevirilerinin; şark bilgeliğinin, tasavvuf ilminin, dil yetkinliğinin ve şiir sanatının harmanlanmasını sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. Özellikle de Yunus ile özdeşleştiği düşünüldüğünde Schimmel'in çevirilerinin sadece mana değil aynı zamanda ses özelliklerini de gözeterek çeviri yapması beklenir. Yunus'un bir Türk'ü nasıl etkisi altına alabiliyordu ise Schimmel'in çevirileri de Alman okurlarda aynı etkiyi yaratmalıydı. Ancak şu da gözetilmelidir ki Yunus'un şiirlerinin ait olduğu kültür ve toplum ile çeviri yapılacak dilin kültür ve toplumu arasında uçurumlar vardır. Makro düzeyde bakıldığında söz konusu olan farklı kültürler, farklı dinler, farklı zamanlar, farklı edebiyatlar ve farklı duygu, düşünce, anlayış, değer ve beklentilere sahip toplumlardır; ayrıca iki kültür arasındaki edebî ilişki birbirinden ne kadar uzaksa çevirilerde eşdeğerlilik yakalama olasılığı da o kadar azdır, zira çeviri erek okuyucuda aynı çağrışımları yapmayabilir hatta okuyucu tarafından anlaşılabilir. Mikro düzeyde bakıldığında ise kültürlerarası farklılıklar üç gruba ayrılabilir: "kültüre özgü sözcükler nedeniyle reel örtüşmezlik, kültüre özgü metin oluşturma taslakları nedeniyle biçimsel örtüşmezlik, belirli sözcüklerin kültüre özgü çağrışımları nedeniyle anlambilimsel örtüşmezlik".⁹³

Schimmel çevirilerinde Alman okurların tasavvufi çağrışımlar yapabilmesini ve Yunus'un Alman okurlarla iletişime geçmesini sağlamalıydı. Çevirisinde uçurum diye tabir ettiğimiz kültürel farklılıkları sözcük düzeyinden başlayarak biçimsel ve anlamsal düzeye kadar dikkate almalıydı. Zorlu bir görev olsa da Alman okurların Yunus'un şiirlerini, ezgilerini, anlatımını ve ilahî aşk arayışını tasavvur edebilmesi için o sadece çevirmen değil aynı zamanda bir kültür elçisi de olacaktı; Sueda Özbent'in "Transkulturalität in der Translation" isimli çalışmasında vurguladığı gibi,

⁹³ Radegundis Stolze, *Çeviri Kuramları Giriş*, (çev. Emra Durukan), Değişim Yayınları, İstanbul 2013, 295.

çevirmenler aracı pozisyonda olup, kültürler üstü bir iletişim sağlayarak dil ve kültürlerin de ötesinde yeni düşünce ve görüşlere olanak sağlamalıdır.⁹⁴

Schimmel'in birçok tasavvufi ve antoloji çalışmalarının yanı sıra, sadece Yunus Emre şiirlerini Türkçeden Almancaya aktardığı iki eseri mevcuttur. Bunlar, şiirlerinden seçmeler yapıp çevirdiği *Yunus Emre Seçme Şiirler* (1991), diğeri ise *Yunus Emre ile Yollarda* isimli eseridir (1989).⁹⁵

Yunus Emre Seçme Şiirler antolojik bir çalışma olup içerisinde konu başlıklarına göre⁹⁶ Yunus'un çeşitli şiirleri yer alır. Şiirler Türkçe-Almanca karşılaştırmalı olarak okura sunulmuştur. Schimmel çeviriyle ilgili ön sözünde kaynak metinleri Abdülbaki Gölpınarlı'nın 1943 yılında yayımladığı *Divan*'dan aldığını belirttiikten sonra, Yunus'un şiirlerini neye göre seçtiğini açıklar. Schimmel lirik çeviride birçok sorunun, Alman okurun kaynak kültürün düşünce dünyasını ve teknik kavramları tanımamasından dolayı ortaya çıktığını vurgular; bu nedenle klasik bir yöntem izlemiş ve Alman okura detaylı açıklama ve anlatım yapılmasını gerektirmeyen mısralar seçmiştir. Schimmel ayrıca hedefinin Yunus Emre'nin mısralarının biçem ve içeriğini Türkçe bilmeyen okurlar için anlaşılır kılmak ve mistik şairin özünü onlara bir nebze de olsa hissettirebilmek olduğu ifade eder.⁹⁷ Schimmel çeviriyi şiirlerin ritmine en yakın olacak şekilde yaptığını söylese de ara ara kafiye vazgeçmek zorunda kaldığını belirtir – ve bu şekilde arada bir kafiye kullanmayan Yunus gibi davrandığını vurgular –.⁹⁸ Schimmel, bu lirik yöntem aracılığıyla okurlarında Yunus'un şiirlerine ilişkin bir intiba bırakmayı ümit eder çünkü okurların Türk sufi'nin ana dilini nasıl bir edebi

⁹⁴Sueda Özbent, *Transkulturalität in der Translation. Anhand von Übersetzungen ausgewählter Erzählungen aus dem Türkischen ins Deutsche*, Nobel, Istanbul 2020, 51.

⁹⁵ Bu eser bu çalışma kapsamına alınmamıştır. Çalışmada sadece *Yunus Emre Seçme Şiirler* eseri incelenmiştir; *Yunus Emre ile Yollarda* eseri ise ayrı bir çalışma gerektirmektedir.

⁹⁶ Bu başlıklar: 1. Bu dünya, bu gurbet; 2. Eve dervişler geldi; 3. Dinî vecibeler; 4. Ölüm, Cennet, Cehennem; 5. Allah'ın güzel adı; 6. Peygamber'e güvenmek; 7. Niçin ağlarsın bülbül hay? – Hasret şiirleri; 8. Her kim aşık olmadı?; 9. Gel gör beni ışk neyledi; 10. Vahdetin şarabı; 11. Sufiliğin paradoksları: Tekerleme; 12. Allah'ı ebediyen zikretmek.

⁹⁷ Annemarie Schimmel, *Ausgewählte Gedichte von Yunus Emre (Yunus Emre'den Seçme Şiirler)*, 4.

⁹⁸ Annemarie Schimmel, *Ausgewählte Gedichte von Yunus Emre (Yunus Emre'den Seçme Şiirler)*, 15.

araç hâline getirdiğini ve ilahî aşkın sırlarını yeni yeni mecazlar ile Türklere nasıl sunduğunu görmelerini ister.⁹⁹

Schimmel, söz konusu eserin giriş kısmında okuruna öncelikle Yunus Emre'nin Türk kültüründe ne kadar önemli bir yer aldığını vurgular. Yunus Emre'nin kim olduğunu belirtip, şiirlerinin konusunu ve nasıl anlaşılmasını gerektiğini anlattıktan sonra okurlarına tasavvufun ne olduğunu ve ne anlama geldiğini anlatır. Schimmel bu bağlamda – Batı'da süregelen sufizm anlayışından uzaklaşmak ve yanlış bilinenleri düzeltmek için – sufizmin İslamiyet'in iç boyutu olduğunu ve sufilerin İslam'ın şartlarını katı bir şekilde içselleştirmeleriyle ilahî aşka ulaşmak için çeşitli yöntemler geliştirdiklerinden bahseder. Sufilerin ilahi aşka ulaşmak için çeşitli mertebelerden ve basamaklardan nasıl geçtiklerini ve neler yaptıklarını anlatırken, Alman okurlarını yorabilecek ve anlamakta güçlük çekebilecekleri çok fazla teknik kavram kullanmaktan kaçınır¹⁰⁰; kullandıklarını ise okurun anlayacağı bir dille aktarır.¹⁰¹ Böylece, Schimmel çevirisinde metnin dönüşümünü sadece filolojik bağlamda değil, kültürel ve sosyal olguları da gözeterik gerçekleştirmiştir.¹⁰² Önceki bölümlerde vurguladığımız üzere, çevirmenin – okur kitlesine hitap edebilmek için – metin içerisinde geçen ve erek kültürde karşılığı olmayan yabancı unsurları çeşitli çeviri yöntemlerine başvurarak aktarması gerekir. Bu yöntemlerden biri *Paratext*, yani yan metin kullanımudur. Yan metinler çeviri metnine ait olmayan ve başlık, ön söz, son söz gibi muhtelif vasıtalarla çevirmenin çoğunlukla çeviri sürecini anlattığı metinlerdir. Bu metinlerde çevirmen çeviride izlediği yöntemi, edindiği tecrübeleri, karşılaştığı sorunları ve

⁹⁹ Annemarie Schimmel, *a.g.e.*

¹⁰⁰ Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, 10.

¹⁰¹ Örneğin Alman kültüründe karşılığı olmayan *zikir* sözcüğünün bir ibadet ve Sufilerin Tanrı'yı anma etkinliği olduğunu anlatır: "Yüzlerce, binlerce kez Kelime-i Şehadet getirir veya Tanrı'nın en güzel 99 isminden birini sürekli tekrarlarlar; Allah ismi veya başka dinî ifadeler; ve Sufilerin kullandıkları bu ifadeler ile Yunus Emre'nin birçok şiiri oluşmuştur." (Annemarie Schimmel, *Ausgewählte Gedichte von Yunus Emre (Yunus Emre'den Seçme Şiirler)*, 11). çev. S.D.

¹⁰² Metinsel dönüşüm süreci ile ilgili "1. Batı'nın Tasavvufi Şiirleri Alımlaması" başlığına bakınız.

bunlara getirdiği çözümlerin savunması yapar.¹⁰³ Schimmel de antolojisinde okuruna icap eden art alan bilgilerini verdikten sonra şu açıklamayı yapar:

“İslam kültürünü ve Türk geleneklerini bilmeyen Alman okur için uzun şiirlerin tadına varmak zor. İslam geleneğinde de şiir mimari bir yapı değil artarda sıralanmış birer ‘incidir’, öyle ki Türk ve Pers antoloji müellifleri de en beğendikleri ve en sevdikleri mısraları içinden seçerler”.^{104, 105}

Schimmel, şiirlerde yaşayabilecekleri anlama sıkıntıları olabileceğinden Alman okurlarını bu şekilde peşinen haberdar eder. Şiirlerin birer mimari yapı olmamaları, okurun şiirlere bir bütün olarak bakmaları gerekmediği ve içlerinden seçme mısralar yaparak da keyif alabilecekleri anlamına gelmektedir. Alman okurları böylece alışkanlıklarının dışına çıkabilecek ve her biri kendine hitap eden mısralardan istifade edebilecektir zira her mısra bir inci değerindedir ve okurlara muhakkak değerli bir şeyler katacaktır. Schimmel bu vesileyle bazı şiirleri niçin bütünüyle çevirmediğini ve sadece şiirler arasından değil mısralar arasından da seçme yaptığını açıklamaktadır.

Schimmel’in antolojisinde Yunus’un şiirlerini konu başlıkları altına yerleştirmesi Alman okur için ayrı bir kolaylık sağlar. Çevirdiği şiir ve mısraları konu bağlamına yerleştirmesi okurun anlama sürecine bu suretle katkı sunar. Konu başlıkları böylelikle birer yan metin olarak değerlendirilebileceği gibi Schimmel’in çevirisine işlevsel bir unsur kattıkları da söylenebilir.

Örnek verilecek olursa; Schimmel 1. konu başlığına “Bu dünya, bu gurbet” derken bunu Almancaya “Diese Welt, diese Fremde” olarak aktarmıştır; yani kelimesi kelimesine çeviri söz konusudur. Eğer antolojinin başlığı Yunus Emre olmasaydı, iki kültürde de eşdeğerlilik söz konusu olmayacaktı, zira Alman okur bu başlık altında alımlamasını muhtemelen insanların kendine yabancılaşması gibi psikolojik bir konudan yola çıkarak gerçekleştirecekti. Ancak Alman okur, Schimmel’in giriş kısmında verdiği

¹⁰³ Werner Koller, *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, Francke, Tübingen 2011, 39.

¹⁰⁴ Çev. S.D.

¹⁰⁵ Annemarie Schimmel, *Ausgewählte Gedichte von Yunus Emre (Yunus Emre’den Seçme Şiirler)*, 15.

bilgiler doğrultusunda¹⁰⁶ dünya hayatının insan özüne hakikatte yabancı olduğunu dinî bir bağlam içerisinde algılayacak ve bunun tasavvufun ana fikirlerinden biri olduğunu – aşağıdaki örnekte görüleceği üzere – yine Schimmel’in çevirisi sayesinde kavrayacaktır.

Antolojinin ehemmiyet arz eden bir diğer kısmı, çalışmanın sonunda yer alan “Anlatımlar” başlığının muhteviyatıdır. Schimmel bu başlık altında Hallaç yahut Attar gibi önemli sufiler ile Kadirî veya Bektaşî gibi akımlara ilişkin açıklamalara yer verir. Ayrıca ödüncleme yoluyla çevirilerine aktardığı bazı sözcüklerin anlatımı da yer alır.¹⁰⁷

Bu antolojinin genel anlamda tasavvufa etraflıca aşına olmayan Alman okurlar için hazırlandığı söylenebilir zira Schimmel Alman okurların fazla yabancılaşmaktan çekmeyeceği kavramlar kullanarak, iletişime öncelik veren bir aktarım yapmıştır. Teknik kavram, mecaz ve semboller, Alman okurunun bunları idrakini engelleyemeyecek yöntemlerle dengelenmiştir. Böylelikle, Schimmel’in bir çevirmen ve kültür elçisi olarak hedefinin Yunus Emre ile Alman okuru arasında kültürler üstü bir iletişim sağlanması, bu bağlamda Alman kültüründe yeni düşünce ve görüşlerin gelişmesi olduğu söylenebilir. Ayrıca kültürlerarası ve dinler arası diyalog çalışmalarına da katkıda bulunmuştur.

6. Alman Okurunun Schimmel Çevirilerini Alımılması

Aşağıda alıntılanan şiirin çevirisinden, Schimmel’in Alman okurunu Yunus’la ortak bir dilde nasıl buluşturduğu gösterilecektir. Bu bağlamda çeviri eleştirisi yapılmayacak olup, Alman okurunun ne alımlayabileceğine odaklanılacaktır.

Örnek verilecek şiir, yukarıda da bahsi geçen, “Bu dünya, bu gurbet” başlığı altında yer alır.¹⁰⁸ Bu başlığın ve Schimmel’in girişte vermiş olduğu art

¹⁰⁶ Schimmel okuruna Yunus’un dünyanın fâniliğinden şikâyet ettiğini çünkü Kur’an-Kerim’de dünyada her şeyin geçici olduğu yazıldığı gibi esas olan “Allah’ın Cemâli”dir diye anlatmaktadır. (Annemarie Schimmel, *Ausgewählte Gedichte von Yunus Emre (Yunus Emre’den Seçme Şiirler)*, 12).

¹⁰⁷ Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, 162-163.

¹⁰⁸ Annemarie Schimmel, *Ausgewählte Gedichte von Yunus Emre (Yunus Emre’den Seçme Şiirler)*, 18-19.

alan bilgisi sayesinde, okur mezkûr paragraflarda belirtildiği üzere bilişsel çerçevede fanilik süjesine hazırlanmıştır ve alımlamasını bu bağlam doğrultusunda yapması beklenir. Şiirin ilk üç kıtası şöyledir:

Bu dünyanın mesli bir ulu şara benzer Velî bizüm ömrümüz bir tiz bazara benzer	Die Welt gleicht einer großen, großen Stadt, Und unser Leben gleicht dem raschen Markt.
Her kim bu şara geldi bir lâhza karar kıldı Girü dönüp gitmediği gelmez sefere benzer	Wer in die Stadt kam, weilt' ein Augenblickchen, Der Reise gleich: man kommt, kehrt niemals wieder
Bu şarın evvel dadi şehd-ü şekerden şirin Âhir acısını gör şol zehr-i mâra benzer¹⁰⁹	Die Stadt scheint erst so süß wie Zucker, Honig, Am Ende, sieh, gleicht sie dem Gift der Schlange¹¹⁰

Şiir çevirisi biçimsel olarak değerlendirdiğinde Schimmel'in Alman edebiyatında yer alan Jambus¹¹¹ isimli vezni kullandığı görülür; birinci kıta 11 heceli (-+ -+ -+ -+ -+-), ikinci ve üçüncü kıtalar ise 10 hecelidir (-+ -+ -+ -+ -+). Jambus kalıbında vurgusuz hece (-) vurgulu hece (+) sırasıyla artarda geldiğinden bir ritim oluşmaktadır. Kafiye uyumu görülmediğinden Schimmel'in mananın çok dışına çıkmadan Yunus'un metaforlarını aktarmak için ritimle yetindiği söylenebilir.

Söz konusu şiir Almancadan günümüz Türkçesine tekrar aktarılacak olursa, Schimmel'in çevirisinin niteliği ortaya çıkacaktır; kaynak metne yakınlık düzeyiyle birlikte Almanların düşünce ve etkilene kalıpları da görülebilecektir. Üstte yer alan ilk kıtanın tekrar Türkçeye aktarımı şöyledir¹¹²: "Dünya büyük büyük bir şehre benzer/Ve hayatımız hızlı bir pazara benzer". Yunus'un şiirinin ilk iki mısraında benzetme yapılmışla Alman okur dünyanın çok büyük bir şehir, ömrün ise hızlı bir pazar olduğunu anlar. Bu suretle ilk mısra da okur fanilik süjesine atıf yapıldığının farkına varır. Alımladığı ise insan ömrünün şehirlerin kalabalığında pazarda

¹⁰⁹ Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, 18.

¹¹⁰ Annemarie Schimmel, *a.g.e.*, 19.

¹¹¹ Alman edebiyatında hece ölçüsü uzun veya kısa olarak değil vurgulu (+) veya vurgusuz (-) olarak belirtilmektedir. Jambus kalıbında ise vurgusuz hecenin ardından vurgulu gelir(- +).

¹¹² Schimmel'in kullandığı sözcük ve cümle yapılarının görülebilmesi için mümkün olduğunca sözcüğü sözcüğüne çevri yapılmıştır.

yapılan hızlı bir alışverişe benzetilmesidir. Fanilik Alman okuruna tanımadığı yeni mecazlarla aktarılmaktadır, oysa fanilik konusu ona çok da yabancı değildir zira birçok edebî eser ve İncil, insanoğlunun hayatının ne kadar geçici olduğunu çeşitli benzetmeler yaparak aktarır.¹¹³

Benzetme ikinci kıtada da devam etmektedir: “Şehre gelen bir süreçlik oyalanır/Yolculuk gibi: gelinir, asla dönülmez.” Odak insanoğlunun ömrünün ne kadar kısa olduğudur. Şehre gelen çok kısa bir süreçlik (“Augenblickchen”) oyalanır (“weilt”) küçültme ekiyle vurgulanır ve “oyalanır” fiili ile dünyanın ne kadar boş olduğu anlatılır ki Alman okuru dünya hayatın ne denli kısa ve manasız olduğunu tasavvur edebilsin. Schimmel dördüncü mısradaki ise Alman edebiyatındaki söz sanatından yararlanır. İki nokta üst üste getirdikten sonra eksiltme figürünü¹¹⁴ kullanılmıştır zira mısradaki “ve” bağlacı kullanılmadığından dil bilgisel anlamda natamam kalmıştır. Böylelikle mısraın etkisini arttırılmış olup okurda önce merak uyandırılır ve sonra gelecek olan cümleye vurgu yapılır; “gelinir, asla dönülmez” cümlesinin Almanca cümle yapısında eksiltme nedeniyle hızlıca geçen ömrün anlatımında işitsel olarak da etki ve vurgu arttırılmış ve dünyaya gelip gittikten sonra asla kimsenin geri dönemeyeceği mesajının altı çizilmiş olur.

Schimmel üçüncü kıtayı şöyle aktarır: “Şehir önce şeker gibi, bal gibi görünür/Sonunda ise, gör ki yılanın zehrine benzer.” Schimmel dünyanın ne kadar aldatıcı göründüğünü (“scheint”) Yunus’un ağzından Alman okura aktarır. Fanilik bağlamında “şeker” veya “bal” insanoğlunun işlemiş olduğu günahları çağrıştırmaktadır zira yine İncil ile metinlerarasılık gözetildiğinde günah ile ilişkilendirilebilecek birçok referans sayılabilir.¹¹⁵ “Sonunda” yani “Am Ende” ifadesi, Hıristiyanlık bağlamında düşünüldüğünde ahireti¹¹⁶ çağrıştırır, yani tıpkı İslamiyet’te olduğu gibi ahir zamanı konu alır. “Yılan” ise Alman edebiyatında ölümü, kötülüğü, baştan çıkarmayı ve şeytanı

¹¹³ bkz. <https://incil.info/kitap/psa/103>; Mezmurlar 103, 15-16: ¹⁵İnsana gelince, ota benzer ömrü/Kır çiçeği gibi serpilir; ¹⁶Rüzgar üzerine esince yok olur gider/Bulunduğu yer onu tanımaz.

¹¹⁴ alm. Ellipse; ing. ellipsis

¹¹⁵ Örneğin Eyüp 20, 12: “Kötülük ağzında tatlı gözükse, Onu dilinin altına gizlese bile”; <https://incil.info/kitap/job/20>

¹¹⁶ alm. Endzeit

sembolize ederken, yılanın “zehri” ise günahı ifade eder.¹¹⁷ Nihayetinde kıyamet koptuğunda ve insan hesaba çekildiğinde “tatlı” zannedilip işlenen günahlar ve yapılan kötülükler insanı ve ahiret hayatını “yılanın zehri” gibi mahvedecektir.

Schimmel, görüldüğü üzere sözcüksel düzlemde kaynak metinden fazla sapmamış ve kaynak metinde aktarılan senaryonun aynısının Alman okurca tasavvur edilebilmesi için onlara bilindik simgeler kullanmıştır. Burada vurgulanması gereken Schimmel’in de Yunus gibi sade ve anlaşılır bir dil kullanarak Alman okurlara onun metafor ve benzetmelerini aktarmasıdır. Schimmel çevirisinde lirizm ve dildeki derin manalar kaybolmaksızın erek kültüre aktarır. Yunus’un gönderdiği mesajları, erek okura onunla kültürler üstü bir iletişime geçerek aktarmaktadır. Hristiyanlık ve İslamiyet fanilik süjesinde ortak bir kümede bulunduğu söylenebilir çünkü Alman okura yabancı yahut egzotik diye atfedilen tasavvufi şiirin Hristiyanlık değerlerinden çok da uzak olmayabileceği gösterilmiştir.

Schimmel hedefine şüphesiz Yunus’u hissederek, dünyaya onun gibi bakarak ve onun gibi olma arzusu taşıyarak ulaşmaktadır.

Sonuç

Almanca konuşulan ülkelerde *Yunus Emre* denilince *Annemarie Schimmel*’in anılması gereken bir şahsiyet olduğu çalışmamız boyunca gösterilmeye çalışılmıştır. Şüphesiz Schimmel’in Yunus Emre’nin külliyatını yaymak için gösterdiği üstün çaba kendisi Yunus Emre ile özdeşleşmesi ile yakından ilintilidir. Schimmel bu vesileyle Yunus gibi dünyaya bakmış, Yunus gibi hissetmiş ve Yunus gibi aynı hedefe doğru – İlahi Aşk’a doğru – yol alma gayesinde olmuştur. Bu nedenle Schimmel eserlerinde de görüleceği üzere gerek ilmi çalışmalarıyla gerekse şahsi eğilimleriyle Yunus Emre’yi, şiirlerini ve de “hakiki” tasavvufu Türk-İslam kültüründen uzaklaşmaksızın Alman okurlara aktardığı söylenebilir.

Batı’nın tasavvufi şiirleri nasıl alımladıkları ortaya konulduktan sonra Schimmel’in dinimize ve kültürümüze vermiş olduğu hizmetin ne kadar önemli olduğu anlaşılmalıdır; o diğer bilim insanların aksine tasavvufu batı

¹¹⁷ Gertrud Maria Rösch, “Schlange”, *Metzlers Lexikon literarischer Symbole* (drl. Bautzer Günter ve Joachim Jakob), J.B. Metzler, Stuttgart/Weimar 2012, 373.

değerlerine göre yorumlamadığı gibi sufilerin inanç ve değerlerine sahip çıkmış ve hepsini olması gerektiği gibi aktarma yolunu seçmiştir; Yunus Emre'nin şiirlerinin içerdiği mesajları tahribata uğratmadan ses özelliklerini bozmadan Alman okuruna iletmış ve eşsiz bir alımlama yaşatmak için bir imkân sunmuştur.

Schimmel'i duayen kılan tasavvufi şiirlerin derin manalarını kavrayabilme yetisidir. Schimmel sadece bilim kadını olarak sufizmle ilgilenmemiştir; o daha da öteye giderek kendisini Allah yolunda giden bir derviş olarak tanımlamış ve o yolda yapılması gerektiğini düşündüğü her şeyi yapmaya çalışmıştır. Schimmel'in inançları her hâlükârda yaptığı işe yansımaları sonucu tasavvufi metinlere batılı bilim adamlarından çok farklı bakmıştır. Bu farklı bakışı mutlak suretle de Alman okurlara yansıtması çeviri yolu ile gerçekleştirmiştir.

Schimmel'in çevirileri değerlendirilirken esas alınması gereken unsur öncelikle onun çevirmen kimliğidir; onun bir bilim insanı olmasının ve de Türkçeyi çok iyi bilmesinin yanı sıra bir mutasavvıf olması, Türk-İslâm geleneklerini çok iyi tanınması ve tasavvufu bilim yoluyla değil irfan yoluyla açıklaması mutlak suretle çevirilerine yansımıştır. Dolayısıyla çalışmada da görüldüğü üzere Schimmel Yunus'un şiirlerinin derin manalarını mutasavvıf olarak kavramış ve çevirmen olarak Alman okurlara anlam kaymalarına çok mahal vermeyerek aktarmaya çalışmıştır. Schimmel'in ayrıca şair ruhlu bir filolog olması aktarımlarını şiirlerin biçimini ve ritmini mümkün olduğunca koruyarak gerçekleştirebilmesine neden olmuştur.

Schimmel'in İslami, tasavvufi ve kültürel bilgileri Alman okuruna aktarma konusunda son derece öngörülü ve de hassas davrandığının altı çizilmelidir. Okurların artalan bilgisi olmadan Yunus'un şiirlerinin anlaşılmasının ve dolayısıyla alımlanmasının pek mümkün olmayacağını bilen Schimmel çeşitli yöntemler kullanmıştır. Bunlardan biri yan metin kullanımınıdır; çevirisinde yan metinler kullanmak suretiyle hem Yunus'un kişiliği, yaşadığı dönemi ve şiirlerinde ele alınan konuları hem de İslâm ve sufizm ile ilgili temel bilgileri aktarmıştır. Dolayısıyla okur Yunus'un şiirlerini okurken Yunus'u tanıyacak, 13. yüzyıl Anadolu'sunu ve Türk-İslâm kültürünü tasavvur edecek ayrıca İslamiyet ve tasavvuf ile ilgili temel bilgiler edinecektir.

Sonuç olarak Annemarie Schimmel hem bilimsel vasflarıyla hem de şahsi ilgileri ile Yunus Emre'yi layığıyla Alman okuruna tanıtmış, Türk-İslâm kültürünü aktarmış ve okurlara şimdiye değin eşi benzeri olmayan bir alımlama imkânı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- ARI, Sevinç, *Çeviri ve Kültürel Semboller*, Değişim Yayınları, İstanbul 2016.
- COŞAN, Leyla, "Alman Dilinde 'Türk' Sözcüğünün Kullanım Alanlarına Geçmişten Günümüze Bir Bakış", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 22, 2010, 167-192.
- ÇELEPİ, Mehmet Surur, "Türk Mistisizm Geleneğinde Yunus Emre'nin Sırta Ermesi", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Güz, Cilt 17, Sayı 38, 2016, 111-134.
- ELSEN, Hilke, "Lautsymbolik in lyrischen Texten – Grenzen und Möglichkeiten", *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*, 47, 2017, 549–561; https://epub.ub.uni-muenchen.de/70410/1/Elsen_Lautsymbolik%20lyrische%20Texte.pdf; (10.03.2021)
- ERNST, Carl W., *The Shambala Guide to Sufism*, Shambhala Publications, Boston 1997.
- GÖKTEPE, Fayıka, *Yabancı Fenomenolojisi ve Çeviribilimde Yabancılaştırma Sorunsalı*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2019.
- GÖKTEPE, Fayıka, "Annemarie Schimmel: „Die Menschen schlafen, und wenn sie sterben, erwachen sie“ – Das Erwachen einer Übersetzerin für türkische Poesie", *Übersetzerforschung I*, Berlin: Logos Verlag, 2020, 165-182.
- GUNDERT, Wilhelm, Annemarie SCHIMMEL ve Walther SCHUBRING, *Lyrik des Ostens*, Carl Hanser Verlag, München 1952.
- HAMMER-PURGSTALL, Joseph von, *Geschichte der schönen Redekünste Persiens: mit einer Blüthenlese aus zweihundert persischen Dichtern*, Heubner und Volke Verlag, Wien 1818.
- HAMMER-PURGSTALL, Joseph von, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit mit einer Blüthenlese aus zweytausend zweyhundert Dichtern*. Erster Band, Hartleben's (Birinci Cilt), Pesth 1836.

- HAMMER-PURGSTALL, Joseph von, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit mit einer Blütenlese aus zweytausend zweyhundert Dichtern*. Zweyter Band, Hartleben's (İkinci Cilt), Pesth 1837a.
- HAMMER-PURGSTALL, Joseph von, *Geschichte der osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit mit einer Blütenlese aus zweytausend zweyhundert Dichtern*. Dritter Band, Hartleben's (Üçüncü Cilt), Pesth 1837b.
- HATİBOĞLU, Mehmet, "Tanıdıklarının Gözüyle Annemarie Schimmel", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 4/11, 2003, 561-576.
- HAVLIOĞLU, Didem ve Sâmiha ULUANT, Sâmiha Ayverdi ve Annemarie Schimmel, *Mektuplar 2*, Kubbealtı, İstanbul 2020.
- KLOCKOW, Reinhard, *Georgius de Hungaria. Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum /Traktat über die Sitten, die Lebensverhältnisse und die Arglist der Türken*. Reprint 2015, Böhlau Verlag, (Schriften zur Landeskunde Siebenbürgens, 15), Köln 1993.
- KOLLER, Werner, *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, Francke , Tübingen 2011.
- KULA, Onur Bilge, *Batı Edebiyatında Oryantalizm -1*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (Türkiye İş Bankası Kültür yayınları Genel yayın, 2206), İstanbul 2011.
- LEVÝ, Jiří, *Die literarische Übersetzung. Theorie einer Kunstgattung*, Athenäum Verlag, Frankfurt am Main 1969.
- MEHR, Newid, Ali, "Hafis und die anderen. Ein kurzer Überblick", Werner Joseph Pich/Max Leonhard (Dr.), *Münchener Beiträge zur Geschichte der islamischen Kunst und Kultur*. Scaneg Verlag, München 2012.
- NOVALIS, *Blüthenstaub-Fragmente*, Bölüm 65, 1798, <https://www.textlog.de/23658.html>; (06.03.2021).
- ÖNDER, Mehmet, "Tanıdıklarının Gözüyle Annemarie Schimmel", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi* 4/11, 2003, 561-576.
- ÖZBENT, Sueda, *Transkulturalität in der Translation. Anhand von Übersetzungen ausgewählter Erzählungen aus dem Türkischen ins Deutsche*, Nobel, İstanbul 2020.
- RÖSCH, Gertrud Maria, "Schlange", *Metzlers Lexikon literarischer Symbole* (dr. Bautzer Günter ve Joachim Jakob), J.B. Metzler, Stuttgart/Weimar 2012, 373-374.
- SCHIMMEL, Annemarie, "Yunus Emre", *Numen*, Vol. 8, 1961, 12-33.
- SCHIMMEL, Annemarie, *Wanderungen mit Yunus Emre*, Önel Verlag, Köln 1989.

- SCHIMMEL, Annemarie, *Ausgewählte Gedichte von Yunus Emre (Yunus Emre'den Seçme Şiirler)*, Önel Verlag, Köln 1991.
- SCHIMMEL, Annemarie, *Mystische Dimensionen des Islam. Die Geschichte des Sufismus*, Diederichs, München 1992.
- SCHIMMEL, Annemarie, *Morgenland und Abendland. Mein west-östliches Leben*, C.H. Beck, München 2002a.
- SCHIMMEL, Annemarie, *Aus dem goldenen Becher. Türkische Gedichte aus sieben Jahrhunderten*, Önel Verlag, Köln 2002b.
- SCHIMMEL, Annemarie, *Sufismus. Eine Einführung in die islamische Mystik*, C.H. Beck, München 2003.
- SCHLEGEL, Friedrich, *Athenäums-Fragmente: und andere Schriften*, Derl. Karl-Maria Guth, Contumax, Berlin 2016.
- STOLZE, Radegundis, *Çeviri Kuramları Giriş*, (çev. Emra Durukan), Değişim Yayınları, İstanbul 2013.
- TATCI, Mustafa, „Yünus Emre“, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 2013, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yunus-emre> (20.03.2021).
- TATCI, Mustafa, *Yunus Emre Dîvanı*, H Yayınları, İstanbul 2020.
- TEKİN, Tâlat, “Yunus Emre'nin Gotik Harfleriyle İki Manzumesi”, *Erdem*, 3 (8), 367-392, 1987, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erdem/issue/44567/552982> (01.05.2021).
- TEVRAT-ZEBUR-İNCİL Kutsal Kitap, İzmir Protestan Kilisesi, <https://incil.info/> (20.03.2021)
- TGAHRT, Reinhard, *Weltliteratur: die Lust am Übersetzen im Jahrhundert Goethes, eine Ausstellung des Deutschen Literaturarchivs im Schiller-Nationalmuseum Marbach am Neckar*, Deutsche Schillergesellschaft München: in Kommission bei Kösel (Marbacher Kataloge. Band 37), Marbach 1982.
- YAĞMUR, Ömer, “Georgius de Hungaria'nun Gotik Harflere Aktardığı İki Yunus Emre Şiiri (1480/1481) Üzerine Notlar”, *Dil Araştırmaları Bahar* (22), 2018, 79–93.
- YILDIRIM, Cüneyd, “Sufismus als Esoterik”, *Zeitschrift für junge Religionswissenschaft*, 2018, 13. <https://journals.openedition.org/zjr/948> (06.03.2021).

“ANNEMARIE SCHIMMEL'S COMPREHENSION OF SUFISM AND HER
PERSPECTIVE ON YUNUS EMRE”

Abstract

Annemarie Schimmel, a well-known writer, was widely recognized as an orientalist, theologian and a translator. As a follower of Sufism seeking to develop true humility, Schimmel introduced to German literature the lyric translations of the poems of Yunus. Aware of new realms of meaning to a great extent, Schimmel was regarded as a translator who managed to carry out translations both on cognitive and affective domain successfully. It would be a mistake to think of Schimmel only as being a translator of Yunus Emre poetry, for she was a scholar who preferred to see the world in the eyes of Yunus, in the poems of whom she had found great comfort. One of her works, “The Selected Poems of Yunus Emre”, is an excellent example of a representation a unified whole of wisdom and poetry. This work not only serves to illustrate Schimmel’s qualities as a Sufi, a translator, and a writer but also how much she appreciates the German readers. What distinguishes the work in question is the fact that in her renderings of the poems of Yunus, she achieves to retain the meaning of the original content as well as his style, using a plain language like Yunus. Schimmel mainly aimed to enable the target audience to make a close interpretation of the poems of Yunus, which did not have close ties with American culture and Christianity. By providing her potential German readers with essential knowledge of Islam and its historical background, Schimmel intends to communicate the message of “true” sufism via Yunus Emre and his poems. Such an approach adopted by Schimmel can be defined as a solid evidence of how she sought to endear Yunus to the target readers. This study highlights the reception of sufi poems in the West through translation and examines how Schimmel renders the poems of Yunus Emre into German to reveal the unique features of her translations.

Keywords

Annemarie Schimmel, Yunus Emre, Sufism, Reception, Lyric Translation.